

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība
Pirmsskolas izglītības skolotājs
3.kurss

KRISTINA SEĻIVANOVA

3 - 4 gadīgu bērnu sociālo prasmju attīstīšana pedagoģiskajā procesā pirmsskolā

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs

Docente

Akadēmiskais amats

Dr.paed.

Zinātniskais /
akadēmiskais grāds

Inga Stangaine

Vārds, uzvārds

Paraksts

CĒSIS 2020

Anotācija

Kvalifikācijas darba nosaukums: 3 – 4 gadīgu bērnu sociālo prasmju attīstīšana pedagoģiskajā procesā pirmsskolā.

Pētījuma **mērķis:** izpētīt 3 – 4 gadīgu bērnu sociālo prasmju attīstīšanas iespējas pirmsskolā.

Pētījuma **teorētiskās daļas** informācija par pētāmo problēmu balstās uz slavenu pedagogu, psihologu un citu zinātnieku teorijām un atziņām par vecumposmu īpatnībām, sociālajām prasmēm un rotaļas nozīmi pirmsskolas vecumā. Tika izvērtētas vecumposma vajadzības mijsakarbā ar bērnu vajadzībām pēc sadarbības, un sociālo prasmju veiksmīgākās attīstīšanas iespējām, kas saistās ar rotaļām. Kvalifikācijas darbā tika analizēti tādu autoru darbi, kā: Ž.Piažē, M.Montesori, A. Maslovs, Ļ.Vigotskis, D.Elkoņins, I. Stangaine, D.Dzintere, R.Andersone, un citi.

Kvalifikācijas darba **empīriskajā daļā** tika veikta bērnu novērošana, atlasītas un izvēlētas rotaļas, kas, pēc darba autores domām, vislabāk atbilst pētāmās grupas vajadzībām un vislabāk sekmēs sociālo prasmju attīstību. Empīriskajā daļā tika izvēlētas šādas pētījuma metodes: novērošana, anketēšana un pedagoģiskā procesa izmēģinājuma darbība. Diemžēl, 12.03.2020 valstī tika pieņemts Ministru kabineta rīkojums Nr. 103 “Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu”, tāpēc praktisko darbu ar bērniem - rotaļu vadīšana nebija iespējams veikt. Saturā tika aprakstīts arī praktiskais darbs ar bērniem, sākotnējās novērošanas rezultātu apstrāde un analīze, vecāku anketēšanas rezultāti.

Empīriskajā pētījumā tika izpētīti 10 PII audzēkņi. No tiem - 6 meitenes un 4 zēni. Vidējais bērnu vecums - 4 gadi.

Darba apjoms: 40. lpp., 1 tabula, 3 attēli, 29 literatūras un citi avoti, no tiem 16 latviešu valodā un svešvalodā - 13 .

Atslēgvārdi: sociālās prasmes, sadarbība, rotaļa, pedagoģiskais process.

Annotation

Title of the qualification paper: Development of social skills of 3-4 year old children during pedagogical process in preschool.

The objective of the research: to study the possibilities to develop social skills of 3-4 year old children in preschool.

The information of **the theoretical part** of the research is based on theories and knowledge of famous educators, psychologists and other scientists about the peculiarities of age groups and social skills, as well as the importance of play in preschool age. The needs of the age group were assessed in relation to children's need for cooperation and the possibilities for the most successful development of social skills related to play. The works of such authors as Jean Piaget, Maria Montessori, Abraham Maslow, Lev Vygotsky, Daniel Elkonin, Inga Stangaine, Daina Dzintere, Rudite Andersone, etc. were analysed in the qualification paper.

In **the empirical part** of the qualification paper, children were observed, games were chosen by the author in order to meet the needs of the research group and to promote the development of social skills in the best possible way. The following research methods were chosen in the empirical part: observation, questionnaire and a pilot testing of the pedagogical process. Unfortunately, based on the Cabinet of Ministers order number 103 "On the declaration of a state of emergency" announced on March 12, 2020, it was not possible to carry out practical work, i.e. to play games with children. However, the content of the paper contains a description of practical work with children, the processing and analysis of the results of the initial observation, and the analysis of parent survey data.

10 learners of a pre-school educational institution were studied during the research: six girls and four boys. The average age of children - 4 years.

Volume of the paper: 40 pp, 1 table, 3 pictures, 29 literature and other sources, 16 of them are in Latvian language and 13 are in a foreign language.

Keywords: social skills, cooperation, play, pedagogical process.

Saturs

Ievads.....	5
1. Teorētiskās literatūras analīze par 3 – 4 gadīgu bērnu sociālo prasmju sekmēšanu pirmsskolā	7
1.1. 3.- 4. gadus vecu bērnu attīstības raksturojums.....	7
1.2. Sociālo prasmju izpratne, nozīme un attīstīšana 3 - 4 gadīgiem bērniem.....	11
1.3. Sociālo prasmju attīstīšanas iespējas rotaļā pirmsskolas pedagoģiskajā procesā.....	16
2. Empīriskais pētījums par 3 - 4 gadīgu bērnu sociālo prasmju attīstīšanu pedagoģiskajā procesā.....	23
2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums.....	23
2.2. Pētāmās grupas raksturojums.....	24
2.3. Praktiskais darbs ar bērniem.....	31
Secinājumi.....	36
Ieteikumi.....	38
Literatūras saraksts.....	39
Pielikumi.....	41

IEVADS

Mūsdienu pasaule attīstās ļoti strauji. Jauni zinātniski atklājumi, teorijas, pieļāvumi, pārvēršas par mūsu ikdienu, un fantastikas žanra literatūra, mākslas filmas pārtop par mūsu realitāti. Modernās tehnoloģijas, interneta pieejamība lielākoties atvieglo mūsu ikdienu, taču nereti veido pavisam jaunas problēmas un uzdod retoriskus jautājumus, piemēram, par mūsu sabiedrības komunikāciju. Neskatoties uz tehnoloģiju pieejamību, cita cilvēka esamība “blakus” notiek virtuālā līmenī, aizmirstot par realitāti, kur joprojām ir nepieciešamas saskarsmes, sadarbības – sociālās prasmes. Šī tēma ir īpaši aktuāla mūsdienās, kad, pat mazi, pirmsskolas un jaunākā skolas vecuma bērni nespēj komunicēt un līdzdarboties.

3 - 4 gadu vecumā bērns ir kā sūklis, kas uztver visu tam pieejamo informāciju, uzņemot gan pozitīvo, gan negatīvo. Tieši šajā vecumposmā aktīvi veidojas bērna sociālās prasmes. Ja šajā vecumposmā bērns tiek atstāts novārtā, daudz laika pavada, bez izpratnes lietojot vecāku gadžetus, sociālās prasmes netiek veidotas.

Savukārt, palīdzot bērnam apmierināt viņa vajadzību pēc saskarsmes, nodrošinot viņam labvēlīgu vidi sociālo prasmju apguvei, pilnveidošanai un attīstīšanai, mēs esam spējīgi attīstīt personību vispusīgi un palīdzēt droši iesaistīties sabiedrībā, pedagoģiskajā procesā, mijiedarbībā.

Sociālās prasmes var veicināt dažādos veidos, taču, viena no veiksmīgākajām metodēm 3 – 4 gadīgiem bērniem, noteikti, ir rotaļa. Rotaļa šajā vecumā ir dabisks pasaules izzināšanas veids, un izmantojot rotaļu un lomu spēļu metodi pirmsskolā, pedagoģiskajā procesā, var maksimāli veiksmīgi attīstīt sociālās prasmes.

Pētījuma objekts: pedagoģiskais process pirmsskolā.

Pētījuma priekšmets: 3 – 4 gadīgu bērnu sociālo prasmju attīstīšana.

Pētījuma mērķis: izpētīt 3 – 4 gadīgu bērnu sociālo prasmju attīstīšanas iespējas pirmsskolā.

Pētījuma hipotēze: 3 – 4 gadīgu bērnu sociālās prasmes veiksmīgi attīstās, izmantojot pedagoģiskajā procesā dažādas, vecumam atbilstošas rotaļas (kustību rotaļas, lomu rotaļas).

Pētījuma uzdevums:

1. Analizēt pedagogijas un psiholoģijas zinātnieku teorijas par vecumposma īpatnībām, sociālo prasmju attīstīšanas metodēm.
2. Pētīt sociālo prasmju veidošanos un attīstību pirmsskolas vecuma bērniem.
3. Praktiski pētīt rotaļu izmantošanas iespējas bērnu sociālo prasmju apguves sekmēšanai.

Pētījuma metodes:

Teorētiskā metode - pedagogiskās un psiholoģiskās literatūras analīze.

Empīriskās metodes: novērošana, anketēšana, pedagogiskā izmēģinājuma darbība.

Pētījuma bāze: Mārupes novada X sākumskola, grupa "Pūcītes", (pētījumā piedalās desmit 2.posma vecuma bērni).

1. Teorētiskās literatūras analīze par 3 - 4 gadīgu bērnu sociālo prasmju sekmēšanu pirmsskolā

1.1. 3 – 4 gadīgu bērnu attīstības raksturojums

Katrs vecumposms ir nozīmīgs mūsu dzīvē, personības attīstībā. Augot, cilvēks pakļaujas dažādām izmaiņām, gan fiziskajā, gan emocionālajā, gan sociālajā, gan arī intelektuālajā aspektā. Līdz ar to, katram vecumposmam ir raksturīgas dažādas likumsakarības, izmaiņas, kas veicina vispārēju personības attīstību. Piemēram, bērns paliek lielāks auguma ziņā, aug viņa ķermenis, attīstās viņa rokas, kājas, pilnveidojas arī kustības. Paliekot fiziski spēcīgākam, bērns spēj izdarīt vairāk, nekā iepriekš, un, tāpēc, paplašinās arī viņa redzesloks, intereses, viņš kļūst patstāvīgāks, ziņkārīgāks, kopumā attīstītāks.

Tādēļ, ļoti būtiski, izprast un uztvert bērna attīstību, kopumā, ņemot vērā kopveseluma pieeju, nevis vērtējot bērnus pēc kāda konkrēta attīstības veida. Nevar noliegt to, ka attīstoties fiziski, bērns attīstās arī emocionāli, izpaužot savas emocijas balstoties gan jau uz iegūto pieredzi, gan vērojot un kopējot pieaugušo reakcijas uz notiekošo. Tāpat, bērna dabiskā tieksme pēc pasaules izzināšanas, ziņkārība, veicina intelektuālo attīstību, nemitīgi pamudinot bērnu interesēties, un, vislabāk, izzināt pasauli patstāvīgi. Arī, atskatoties uz pieaugušajiem, kas nereti nosaka viņa redzesloku un arī intereses.

Gan pedagogiem, gan vecākiem ir ļoti svarīgi zināt par sava bērna vecumposma īpatnībām, sekot tām līdz, tādējādi palīdzot bērnam attīstīties, akcentējot dominējošās vajadzības, apmierinot tās.

3 – 4 gadīgiem bērniem raksturīgākā īpašība ir patstāvība un ziņkārība, vēlme izzināt pasauli (Эльконин, 2008, 95.). Vēl pavisam nesen pirms trim gadiem patstāvība bija tā īpašība, kas palīdzēja apgūt visas vajadzīgās prasmes. Pareizi audzinot un ievērojot bērna dabiskās tieksmes, vecāki var būtiski ietekmēt un virzīt bērna attīstību, lai bērns varētu maksimāli apmierināt savas vajadzības.

Piemēram, ļaut viņam patstāvīgi, bez pieaugušo iejaukšanās risināt nelielus uzdevumus. Kaut vai sākot ar ģērbšanos. Pilnībā apmierinot vajadzību pēc patstāvīgas darbības, sava veida neatkarības no pieaugušajiem, bērns ātrāk un sekmīgāk attīstīsies. Šādu

vecumposmu savos darbos īpaši akcentē D.Еļkoņins, uzsverot bērnu kā pētnieku. (Ељконин, 1989, 53.). Svarīgi šajā posmā ir veicināt bērna tiekšanos pēc patstāvības, izmantojot tā saucamos etalonus – jeb, paraugus. Jo, bez attiecīgas pieredzes, bērnam ir vēl grūti šķirot labo, slikto, pareizo un nepareizo. Taču, arī šī prasme, ejot cauri vecumposmam, attīstās, un, var teikt, sagatavo bērnu nākamajam posmam.

Fiziskā attīstība. Bērns ar katru gadu paliek fiziski attīstītāks, tas spēj labāk pārvaldīt savu ķermeni, tāpēc viņa kustības un darbības kļūst koordinētākas, mērķtiecīgākas. Pateicoties fiziskai attīstībai bērns spēj sasniegt to, ko vēl nav sasniedzis. Ziņkārības un patstāvības vadīts, piemēram, 3 – 4 gadīgs bērns var iemācīties uzrāpties kokā, kas ir sava veida vecumam atbilstošs kustību attīstības augstākais līmenis. (Реапа, 2001, 228).

3 gadu vecumā ir arī noteiktas fiziskās attīstības normas. Šajā vecumā kustībā bērns tur kājas tuvāk vienu otram, ņem priekšmetus ar vienu roku, labāk notur līdzsvaru, pārvietojas izveicīgi, taču lēzeni.

4 gadu vecumā bērni jau ir spējīgi mainīt skriešanas ritmu, spēj lēkt. Salīdzinot ar trīs gadus veciem bērniem, četrgadnieki ir fiziski spēcīgāki un izturīgāki. Spēj zīmēt ar zīmuli vieglas formas un figūras. Būvē no klucīšiem, zīmē ar krāsām. Spēj uzvilkt un novilkt vienkāršas, vecumam atbilstošas drēbes. Spēj patstāvīgi apkalpot sevi pie galda. (Реапа, 2001, 229).

Bērns vecumā no 3 līdz 4 gadiem ir pietiekami fiziski nobriedis, lai patstāvīgi, kvalitatīvi veikt dažādas darbības. Piemēram, patstāvīgi ēst, apkalpot sevi, apģērbties, iet uz tualeti, kā arī prot izpildīt dažādus sportiskus vingrinājumus, piemēram, lēkt, koordinācijas, balansa vingrinājumus.

Līdz ar vecumam pietiekamo fiziskās attīstības līmeni, bērnam rodas dabiska interese par apkārt notiekošo, un arī apkārtējiem cilvēkiem, piedalīšanos kopīgās darbībās un aktivitātēs, kas līdz šim nebija viņam sasniedzamas.

Intelektuālā attīstība. Viens no svarīgākajiem dzinējiem 3 – 4 gadus veciem bērniem ir izziņa, jaunas pieredzes ieguve, kas iespējams, mācoties. (Пиаже, 2004. 157).

Ž.Piažē savas kognitīvās pieejas ietvaros, uzskata, ka 3 – 4 gadus vecs bērns atrodas “pirmsoperacionālajā stadijā”. Atbilstoši slavenā šveiciešu psihologā atziņām, vecums iekļauj vecuma diapazonu – 2 - 7 gadus:

- Pirmsoperacionālā stadija - 2 -4 gadi;
- Intuitīvais periods – 4 – 7 gadi (Piažē, 2002, 295).

Vecumposma izpratne, pēc Ž.Piažē ietver diezgan plašu vecuma iedalījumu. Un kvalifikācijas darbā pētāmais vecums 3 – 4 gadi, ņemot vērā šo pieeju, ir uz robežas.

Pirmsoperacionālajā stadijā (2 – 4 gadi) bērns darbojas, izzina pasauli, balstoties uz jau zināmo, savu pieredzi, zināmām situācijām, tipiskām reakcijām. T.i. bērna izziņas darbība ir diezgan haotiska, pieaugušam cilvēkam šķietami neloģiska. Daudz ko bērns dara arī intuitīvi, kas, atkal, cieši saistās ar jau apgūtiem uzvedības modeļiem un tipiskām rīcībām. Šo pieredzi, bērns, nenoliedzami, apgūst tuvākajā lokā – savā ģimenē. (Пиаже, 2004, 158).

Šajā vecumposmā sāk attīstīties bērna domāšana, taču tam vēl trūkst personīgās pieredzes secinājumu, vai cita veida iegūtās informācijas apstrādes. Bērns vēl nespēj domāt racionāli, un uztver pasauli, izpētot, izzinot pasauli patstāvīgi, aktīvi izmantojot tuvākajā apkārtnē esošos simbolus, lietas. Vēloties izzināt un tādējādi veidot savu personīgo pieredzi, bērns pamazām iesaistās mijiedarbībā arī ar apkārtējiem cilvēkiem, īpaši vienaudžiem, un akcentē savu interesi uz rotaļām, kā pieejamāko un viņam pašlaik saprotamāko nodarbi.

Ž.Piažē uzsver, ka tieši šajā vecumposmā bērna kognitīvās attīstības veicināšanai rotaļām ir būtiskākā nozīme (Piažē, 2002, 295). Attīstās iztēle, bērns aktīvi izmanto simbolus, šāda veida domāšanu, savas ieceres realizēšanai. Darbojoties, domājot par simboliem, attīstās un pilnveidojas iztēle. Bērns spēj paplašināt savas reālās darbības ar izdomātām, aktīvi atdarina pieaugušos un izmanto simbolus rotaļās, kas veicina kognitīvo attīstību.

Psihosociālā attīstība. Par bērna vēlmi pēc pasaules izzināšanas un nepieciešamības pēc sadarbības ar vienaudžiem rakstīja arī psihologs Ē.Ēriksons. Viņš izvirzīja Psihosociālo attīstības teoriju. Pēc viņa uzskatiem, cilvēka personība attīstās visa mūža garumā, izejot cauri dažādiem vecumposmiem, ar tiem raksturīgām krīzēm un tā sauktajiem konfliktiem. Pavisam psihologs iedalīja cilvēka attīstību 8 stadijās. (Erikson, 1998, 65). Pētījumā izvēlētajām vecumposmam - 3 - 4 gadi atbilst trešā stadija, jeb vecums no 3 līdz 6 gadiem. Tas ir īpašs ar vēlmi būt patstāvīgam, taču vēl līdz galam ar neapzinātām spējām un neadekvātām, t.i. nepārdomātām darbībām. Bērnam vēl trūkst pieredzes lai visu darītu patstāvīgi, taču šī vēlme ir tik spēcīga, ka bērns dažkārt var darīt, šķietami, pārgalvīgas lietas. Šajā vecumposmā viņa vēlme atdalīties no vecākiem, uzņemties iniciatīvu, izzināt pasauli ir ļoti spēcīga (Козлов, 2014).

Taču, joprojām vecāki ir bērna galvenie paraugi, vērojot, kopējot tos, bērns mācās būt patstāvīgs. Viņa tieksme pēc neatkarības, patstāvības ir acīmredzama, taču arī

piederība, ļoti cieša saikne, arī identificēšana ar vecākiem, ir nemainīga. Bērns tikai mācās būt pats par sevi, atdalīties no vecākiem, līdz ar to parādās viņa iniciatīva. Bet, kā savā koncepcijā uzsver krīzes teorijas autors Ē.Ēriksons, bērna nākamā attīstības stadija, kas izraisa konfliktu, krīzi, un pēc tās pārvarēšanu - izaugsmi, un pāreju nākamajā attīstības stadijā, ir “iniciatīva pret vainas izjūtu”. (Erikson, 1998, 65).

Arī R.Šteiners, Valdorfa pedagoģijas “tēvs” rakstīja, ka tieši agrīnajā pirmsskolas vecumā bērns īpaši aktīvi vēlas atdarināt, atkārtot pieaugušo darbības, visu, kas notiek apkārt viņam. Viņš piemin arī to apstākli, ka šajā īpaši jutīgajā periodā vecākiem un arī pedagogiem jāļauj bērnam maksimāli izzināt pasauli, izspēlēt interesējošās lomas, lai veiksmīgi attīstītos tālāk un “neiestrēgt” vecumposma krīzē, kas vēlāk būtiski ietekmēs cilvēka personību. (Karlgrēns, 2008, 29).

R.Šteiners uzsver rotaļas un spēles īpašo lomu bērna attīstībā, uzskatot to par īpaši veiksmīgu formu bērna patstāvīgās darbības “izspēlēšanai”, pieredzes un iztēles veicināšanai. Viņš uzsver arī to, ka bērni atdarina rotaļās un savā darbībā kopumā jau iegūto pieredzi, pieaugušos. Tādēļ, vecākiem būtu rūpīgi jāizvērtē arī sava uzvedība un attieksme, jo nereti tās iespaidā, arī bērna uzvedībā un darbībā parādās novirzes no normas: devianta vai agresīva uzvedība un tās dažādās izpausmes.

Emocionālā attīstība. Vecumā 3 – 4 gadi bērni ir ļoti jutīgi, vēl neprot līdz galam kontrolēt savas emocijas. Principā, kontroles mehānisms vēl ir vāji attīstīts. Tāpēc, nereti, pirmsskolas vecumposmu no 2 līdz 6 gadiem sauc par afektīvo. Emocijas visbiežāk ir ļoti spilgti izteiktas, īslaicīgas, bet ļoti piesātinātas. Bērnam šajā vecumā tipiska ir strauja emociju maiņa, piemēram, no prieka, līdz dusmām, no smiekliem, līdz asarām, utt. (Peana, 2001, 196). Šajā vecumā bērna rīcība arī bieži ir emociju noteikta. Šīs emocijas var būt gan pozitīva rakstura, gan negatīva. Pedagogam tas ir gan atvieglojums, gan apgrūtinājums - no vienas puses, bērns ļoti izteikti reaģē pat uz emocionālu intonāciju, ir ļoti atsaucīgs, jo viņš ir ziņkārīgs, bet tajā pat laikā, emocijas var pārtapt destruktīvā uzvedībā. (Peana, 2001, 196).

Var apgalvot, ka 3 – 4 gadīgam bērnam tipiskā ziņkārība, vēlme kļūt patstāvīgākam, cieši saistās tieši ar emocionālo fonu. Jo tieši emociju piesātināti notikumi paliek atmiņā visspilgtāk, un nereti tieši emocijas veido mūsu attieksmi, nevis darbības laikā iegūta pieredze. Spilgto emocionālo fonu uzsvēra arī slavenā itāļu pedagoģe M.Montesori. Pēc viņas uzskatiem, bērna attīstība ir iedalāma 3 posmos: no 0 līdz 6 gadiem, no 6 līdz 12 gadiem, un no 12 līdz 18 gadiem. M.Montesori savos darbos norādīja, ka bērns vecumā no 0 līdz 3 gadiem ir kā “emocionālais kamertons”, “... vecāku emociju hiperjutīgs

rezonators, galvenokārt mātes. Viņa visaptverošais prāts šajā vecumā burtiski uzsūc vecāku emocionālās reakcijas attiecībā pret notikumiem...”, (Сорокина, 2007, 12).

Emociju kopēšana, mācīšanās, turpinās arī tālāk. Joprojām, vadošā bērna “dzīves skola” ir viņa mājas, ģimene, kur, pēc M.Montsori atziņām, bērns attīstās vislabāk. No 3 līdz pat 6 gadiem bērns kļūst par “sevis būvnieku”, kad maksimāli svarīgi ir apmierināt bērna sensorās vajadzības. (Сорокина, 2007, 12).

Būtiska loma šajā vecumā ir apkārtējās vides iekārtošanai, attīstošu rotaļlietu izvēlei, lai maksimāli piesātinātu bērna emocionālo uztveri, izraisītu pozitīva rakstura emocijas, kas labvēlīgi ietekmētu bērna attīstību. Svarīgi ir apmierināt bērna sensorās vajadzības – piemēram, piedāvāt attīstošas rotaļlietas, tīkamas un pievilcīgas bērna tausti, redzei, u.c. Ir jāpalīdz bērnam izjust dažāda veida emocijas, tieši ievērojot bērna vajadzības un veidojot viņa attīstības vajadzībām piemērotu vidi.

M.Montesori izceļot bērna tīkamāko darbības veidu 3 - 4 gados, apzīmē jēdzienu “rotaļa” ar vārdu “darbs”. Ņemot vērā, augstāk minētās koncepcijas, slavenu un atzītu psihologu attīstības teorijas, rotaļai pēc M.Montesori uzskatiem ir ļoti nopietna nozīme. (Helminga, 2006, 62).

Rotaļa pārtop no neapzinātas tīkamas laika pavadīšanas un darbošanās īstā, jēgpilnā darbā, kas vēlāk nosaka cilvēka personību un attieksmi pret dzīvi, apkārtējiem cilvēkiem. (Сорокина, 2007, 13).

Izpētot un izvērtējot dažādu autoru teorijas un atziņas par 3 – 4 gadīgu bērnu attīstību, gan fizisko, gan psihosociālo, gan emocionālo, gan intelektuālo, var secināt, ka viena no galvenajām īpatnībām, kas nosaka bērna tieksmes un uzvedību, ir patstāvība, kā arī ziņkārība, vecāku, apkārtējo cilvēku, piemēram, pedagogu, uzvedības kopēšana, atdarināšana, darbības izvēle, atbilstoši etaloniem, t.i. paraugiem, kas parasti nozīmē bērna ģimeni. Kā arī, parādās vēlme sadarboties ar vienaudžiem, interese par rotaļām, kā dzīves skolu, kur var veiksmīgi attīstīt sociālās prasmes.

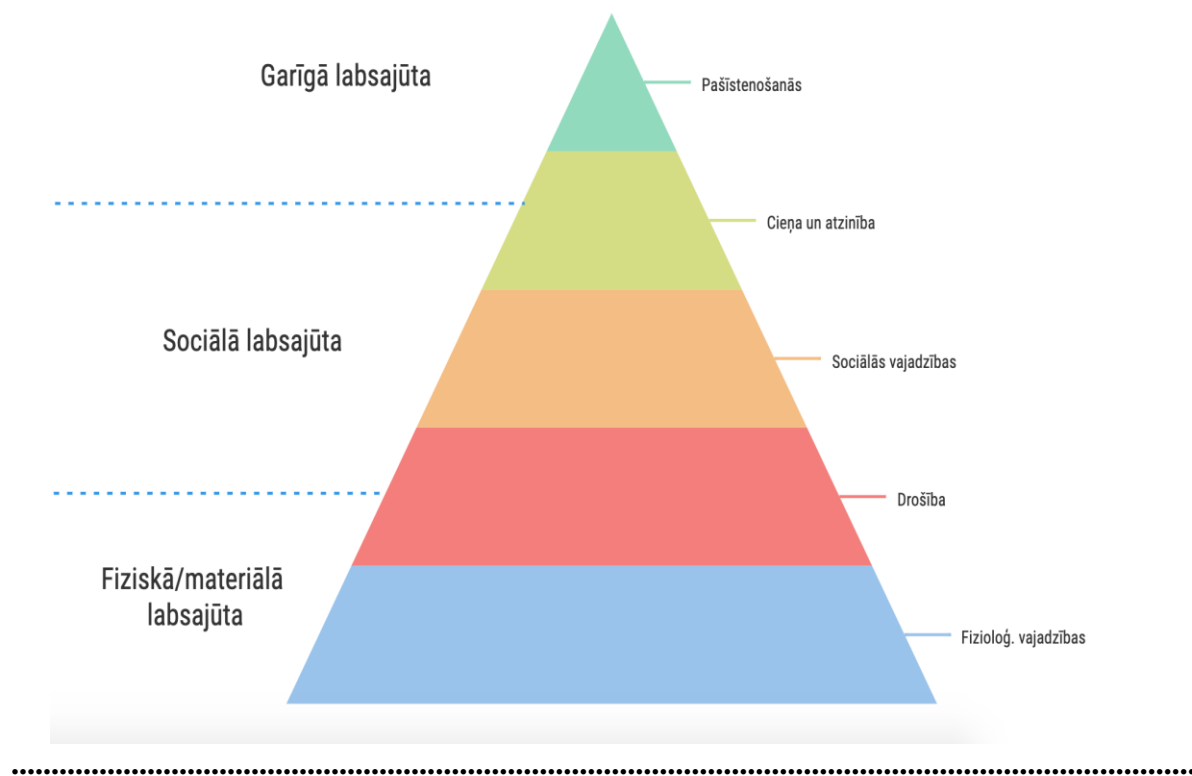
1.2. Sociālo prasmju izpratne, nozīme un attīstīšana 3 - 4 gadīgiem bērniem

Jebkuram cilvēkam ir vajadzības, kuras noteikti ir jāapmierina. Amerikāņu psihologs A.Maslovs izstrādāja cilvēka vajadzību piramīdu, jeb tā saucamo Maslova vajadzību

hierarhiju. Neskatoties uz to, ka tā bija aktualizēta vēl 1943.gadā, tā tiek izmantota arī šodien. Pēc A.Maslova, pavisam ir 5 hierarhijas vajadzību apmierināšanas līmeņi:

1. **Fizioloģiskās vajadzības:** gaiss, ūdens, miegs, barība, siltums, veselība, dzīves telpa, seksualitāte (pamatvajadzības).
2. **Drošība:** aizsardzība no briesmām, kārtība un tiesības, drošība (vajadzības, kas orientētas uz izdzīvošanu nākotnē).
3. **Sociālās vajadzības:** ģimene, draudzība, grupas atbalsts, mīlestība, intimitāte, komunikācija.
4. **Sociālā atzinība:** sociālais statuss, atzinība, cieņa, ietekme, panākumi darbā un privātajā dzīvē, labklājība.
5. **Pašīstenošanās:** individualitāte, apdāvinātība, personīgā potenciāla īstenošana, pašattīstība.

Minētās vajadzības atspoguļotas 1. attēlā.

1. attēls. Maslova vajadzību hierarhija

A. Maslovs uzskatīja, ka cilvēks sāk, tiecas apmierināt šīs vajadzības vienu aiz otras, nevis visas kopā. Sākot ar zemākajām – fizioloģiskajām, kas balstītas uz pamatinstinktu

apmierināšanas (ēdiens, miegs, utt.). Ar laiku, cilvēka personībai attīstoties, parādās vēlme apmierināt arī garīgās vajadzības - cieņa, pašattīstība, u.c. (Маслоу, 1997, 180).

Ņemot vērā A.Maslova vajadzību apmierināšanas teoriju, un citu personības attīstības teoriju autoru atziņas par bērnu attīstības posmiem un aktuālajām vajadzībām, tieksmēm, var secināt, ka bērniem, 3 – 4 gadu vecumā pirmajā vietā ir pamatvajadzību apmierināšana: ēdiens, drošība. Bet, ņemot vērā bērna vēlmi un nepieciešamību šajā vecumā paplašināt redzesloku, mācīties patstāvībai un arī vajadzību pēc sadarbības, gan ar vecākiem, gan ar vienaudžiem, var secināt, ka kopā ar fizioloģisko vajadzību apmierināšanas, bērns aktīvi vēlas apmierināt arī sociālās vajadzības - piederību, sadarbību ar ģimeni, vēlmi sadarboties, draudzēties un komunicēt ar vienaudžiem.

Kā tika noskaidrots, 3 – 4 gadīgi bērni aktīvi vēlas būt patstāvīgāki, vēlas izzināt visu paši, taču tajā laikā ir ļoti atkarīgi no savas ģimenes, vecākiem, ņemot tos, to uzvedību, rīcību par piemēru, pēc kura vadīties un uz ko balstīties. Taču, kā tika minēts augstāk, palielinās bērna interese pēc sabiedrības, un tā pirmsskolas vecuma bērniem ir vienaudžu grupa. Tieši šajā vecumā bērns sāk aktīvi iesaistīties rotaļās, tās šķiet viņam ļoti aizraujošas un interesantas. Galvenokārt ar to, ka rotaļās bērns var izspēlēt, izbaudīt sadarbību ar vienaudžiem, tātad, kopīgu interešu pārstāvjiem. Turpmāk, bērna viena no galvenajām dzīves skolām ir viņa vienaudži, attiecības ar viņiem un arī citām sociālām grupām.

Var apgalvot, ka 3 – 4 gadīgiem bērniem, ir dabiska tieksme, vajadzība pēc sociuma, socializācijas.

Socializācija ir “process, kurā personība apgūst sabiedrības kultūru, sociālās normas, sociālo pieredzi, zināšanas, tradīcijas, vērtības, uzvedības un izturēšanās prasmes, lai vieglāk iekļautos sabiedrībā, atrastu savu vietu un spētu pilnvērtīgi dzīvot noteiktā sabiedriskā vidē, vienlaikus attīstot arī savas individuālās dotības, garīgo būtību. Visintensīvāk šis process notiek bērnībā un pusaudžu gados”. (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 161).

Socializācijas procesā bērns aktīvi apgūst arī **sociālās prasmes**. “Sociālās prasmes nozīmē savstarpējās kontaktēšanās prasmi, t.i., uzvedību darbā, kā arī attiecīgās spējas, kas ļauj uzņemties atbildību, tādas kā prasme sadarboties un strādāt komandā, radoša pieeja darbam un tiekšanās pēc kvalitātes. Pilnībā šīs prasmes var apgūt tikai darba vidē, tātad, galvenokārt uz vietas darbā un skolā.” (Andersone, 2004, 21).

Liels uzsvars uz sociālajām prasmēm ir jaunajās “Skola 2030” vadlīnijās pirmsskolām. Tās ir neatņemama visu jomu sastāvdaļa, īpaši tiek akcentētas saistībā ar caurviju prasmēm: sadarbību un pilsonisko līdzatbildību.

“Caurviju prasmes ietver nozīmīgus skolēna darbības kognitīvos, afektīvos un sociālos aspektus, kas attiecas uz visiem cilvēka darbības virzieniem. Caurviju prasmes palīdz apgūt zināšanas dažādos kontekstos un ar dažādiem domāšanas un pašvadītas mācīšanās paņēmieniem, tādējādi stiprinot jaunu zināšanu sasaisti ar personisko pieredzi. Savukārt caurviju prasmju izmantošana dažādās mācību jomās nostiprina skolēnu spējas tās izmantot patstāvīgi un visdažādākās situācijās, tostarp sarežģītās un neparedzamās”. (Skola2030).

«Sadarbība ir iespēja apzināti mācīties citam no cita, samazināt darbam nepieciešamo laiku, rodot radošus risinājumus problēmām un gandarījumu par kopā paveikto.

Skolēns dažādās dzīves situācijās un atšķirīgās sabiedrības grupās izmanto sadarbību kā efektīvu veidu kopīga mērķa sasniegšanai. Apzinās, kā paša emocijas, uzskati un vērtības ietekmē attiecības ar citiem cilvēkiem, veiksmīgi sazinās, saprotas, veido pozitīvas attiecības, mērķtiecīgi strādā neviendabīgās grupās, vienojas strīdīgos jautājumos un saskaņo rīcību, iecietīgi un ar cieņu izturas pret atšķirīgiem uzskatiem, cilvēku daudzveidību uzskata par vērtību.»

Pilsoniskā līdzdalība nozīmē to, ka: “Skolēns veido aktīvu dzīves pozīciju un nostiprina savu pārliecību par katra indivīda iespējām ietekmēt un izmainīt vidi un situāciju, kurā atrodas, sabiedrības un vides ilgtspēju saista ar indivīda ikdienas rīcību, saskata to gan lokālā, gan globālā mērogā, empātiski izzina daudzveidīgus uzskatus, rīkojas solidāri un atbildīgi, sarunu ceļā meklē un kopā ar citiem īsteno risinājumus pretrunīgām situācijām.» (Skola2030).

Tātad, arī jaunās kompetenču pieejas ietvaros sociālās prasmes, to nozīme bērna personības izveidē ir augsti vērtētas un ir neatņemama pedagoģiskā procesa sastāvdaļa, uz kuru balstās bērna attīstība kopumā, tā spējas nākotnē veiksmīgi sadarboties ar līdzcilvēkiem, būt veiksmīgam sabiedrības loceklim.

Šajā vecumā vēlme mijiedarboties, sadarboties ar vienaudžu grupu kļūst izteiktāka. Ja agrāk, līdz 3 gadu vecuma bērns labprātāk darbojās viens, izzinot apkārtējo vidi, dažādus priekšmetus, un rotaļājoties ar tiem patstāvīgi, sākot ar 3 gadu vecumu, un īpaši, 4 gadu vecumu, strauji attīstās viņa dabiskā tieksme pēc sabiedrības, mijiedarbības ar vienaudžiem. Tieši tāpēc, šajā vecumposmā tik liela loma ir sociālo prasmju attīstīšanai.

Ģimenē bērns vairs nevar pilnībā apmierināt savas vajadzības, viņam kļūst nepieciešama sabiedrība, īpaši vienaudži. Tieši tāpēc, īpaša vieta šajā vecumā ir pirmsskolai. Tur bērns satiekas ar vienaudžiem, spēj izspēlēt patstāvīgi un ar nelielas grupas palīdzību dažādas rotaļas, kas parasti nāk no ikdienas, bet spēj transformēties situāciju modelēšanā, jaunu sižetu izspēlēšanā.

Komunicējot, sadarbojoties ar apkārtējiem, bērns mācās arī uzvedības normām sabiedrībā, bez kuru zināšanas un ievērošanas pilnvērtīga sociālo prasmju un socializācijas attīstība nav iespējama. Piemēram, bērns mācās ieklausīties citos, dalīties, uzklaustīt, veikt darbības pēc kārtas. Īpaša loma šo sociālo prasmju apguvei ir pedagogam, kas spēj pamanīt un virzīt bērnus uz to vajadzību apmierināšanu.

Šajā aspektā ir vērts pieminēt Ļ.Vigotska Tuvākās attīstības zonas teoriju. Ļ.Vigotskis uzskatīja, ka “apmācībai ir jābūt pilnībā orientētai uz tuvāko attīstības zonu, tas nozīmē, uz sadarbību. Efektīva mācīšanās uzskatāmi atspoguļo šo procesu”. (Лефрансуа, 2003, 85).

Ļ.Vigotski interesēja, galvenokārt, bērna spēju attīstība nākotnes – rītdienas kontekstā. Maz atskatoties uz pagātņi, zinātnieks akcentēja tagadnes darbības lielo nozīmi nākotnes kontekstā. Ļ.Vigotskis uzsvēra, ka sociālo prasmju apgūvē ārkārtīgi liela loma paliek vecākiem un arī pedagogiem. Jo viņiem jābūt kā palīgiem, pavadoņiem, lai sekmētu, palīdzētu bērnam maksimāli lietderīgi, pilnā apjomā izmantot visas iespējas, kas atrodas tuvākajā attīstības zonā. “Ir jāatbalsta bērna tieksmes pēc izziņas, sociālās mijiedarbības, virzot bērnu tikai uz priekšu, un neatkāpjoties pagātnē”. (Лефрансуа, 2003, 85).

Neskatoties uz to, ka socializācija notiek visu cilvēka mūžu, jo mēs mainām mācību iestādes, darbu, pat dzīvesvietu, līdz ar to, mainās arī apkārtējie cilvēki. Mainās kolēģi, bērniem – vienaudžu grupiņas biedri, draugi, arī to dzīves uzskati, konkrētā grupā pastāvošie noteikumi un arī uzvedības normas. Bet īpaši aktīvi socializācija un sociālo prasmju attīstība notiek tomēr bērnībā (Масионис, 2004, 182).

Tad bērns labprāt, pēc savas gribas pieņem jaunus noteikumus, vēlas līdzdarboties, ir gatavs izmaiņām, pielāgošanās, ar mērķi sadarboties, iesaistoties sev tīkamās darbībās. Ņemot vērā slaveno psihologu, pedagogu, filozofu Ē.Ēriksona, Ž.Piažē, Ļ.Vigotska, A. Maslova, u.c. atziņas gan par vecumposma 3 – 4 gadi īpatnībām - pastāvīgas izziņas, ziņkārības un vēlmes to pārceļt no šaurā ģimenes loka uz vienaudžiem, un vadošajām vajadzībām, gan sociālo prasmju attīstības niansēm šajā vecumā – izteiktu vajadzību pēc līdzdarbošanās sabiedrībā, var apgalvot, ka vispiemērotākā darba forma tieši sociālo prasmju apguvei ir rotaļa. Par ko arī minēja tādi pazīstami pedagogi, kā R.Šteinerts un M.Montesori, u.c. augstāk pieminētie autori.

Rotaļa nebūt nenozīmē nepārtrauktu izklaidi, bez noteikumiem, pieaugušo līdzdalības. Kā min L. Vigotskis savā “Tuvākās zonas attīstības teorijā”, bērna darbība ir vecāku, un, īpaši pedagogu, novērojama un vadīta. Tātad, pedagogs var būt kā vērotājs, kas šo rotaļu padara par saturīgu, attīstību, sociālo prasmju veicinošu darbību (Лефрансуа, 2003, 85).

Rotaļās ar vienaudžiem, bērna darbību izvēle veicina gan viņa tieksmi pēc patstāvības, gan arī apmierina ziņkārību, gan arī veicina viņa vajadzību apmierināšanu un socializācijas, sociālo prasmju attīstīšanu, maksimāli pieejamā un bērnam interesantā formā.

Var secināt, ka sociālās prasmes aptver ļoti plašu bērnam nepieciešamo prasmju jomu, taču būtiskākās pirmsskolas vecuma bērniem varētu uzskatīt šādas sociālās prasmes:

- *prasme sadarboties;*
- *prasme dalīties;*
- *prasme uz klausīt citu;*
- *prasme darboties grupā;*
- *prasme ievērot noteikumus.*

1.3. Sociālo prasmju attīstīšanas iespējas rotaļā pirmsskolas pedagogiskajā procesā

Rotaļai ir dziļa jēga un nozīme ikviena cilvēka attīstībā, tā ir neatņemama bērnības sastāvdaļa, kas nosacīta vēsturiski. Rotaļas loma vienmēr bija sabiedrības attīstības līmeņa un bērna vietas tajā nosacīta. Rotaļas dzinējspēks vienmēr ir sociāla vēlme pēc komunikācijas, mijiedarbības ar pieaugušajiem. Rotaļa nav kaut kas izdomāts, vai izgudrots, tā ir vēsturiski nosacīta darbība, sava veida bērna instruments, atslēga uz pieaugušo pasauli. Jebkurā sabiedrībā, bērns izdzīvo aktīvu rotaļdarbību, kad attīstās viņa sociālās prasmes, viņš mācās dzīvei, pielāgojas, atdarina, vadās pēc etaloniem, jeb vecāku piemēra. Pilnveido ieraudzīto, iegaumēto rotaļās ar vienaudžiem, mācās sabiedrībā pieņemtām uzvedības, rīcības normām. (Арсентьева, 2009, 15).

Kā atzīst I. Stangaine, pirmsskolas vecuma bērniem rotaļa ir galvenā darbība, kura attīsta bērnu. Bērns un bērnība nav iedomājama bez rotaļām, kurās bērns mācās dzīvei sabiedrībā,

apgūst dažādas lomas, darbības, mācās sadarboties, paust savu viedokli, rīkoties šeit un tagad, pielāgoties visdažādākajām dzīves situācijām. (Stangaine, 2013, 390 – 400).

Lai nerastos jukas, sākumā ir jāizprot rotaļas un spēles atšķirība. Tas ir būtiski, jo pēc kvalifikācijas autores vērojumiem, vecāki nereti jauc šos pilnīgi dažādos jēdzienus un to būtību.

Spēle - “ar īpašiem paņēmieniem un noteikumiem saistīta variatīvi situatīva radoša nodarbe, kurai ir attīstošs, stimulējošs un izklaidējošs raksturs”. (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca. 2000. 162.).

Rotaļa – “interesanta, izklaidējoša rakstura nodarbība grupā laika īsināšanai, atpūtai, redzesloka paplašināšanai, pozitīvu attiecību veidošanai vai kādam noteiktam mācību mērķim; svarīga mācīšanās darbība bērniem pirmsskolas un jaunākajā skolas vecumā, bērnības būtiska sastāvdaļa, bērna attīstības un audzināšanas pamatveids”. (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 150.).

Galvenā atšķirība starp spēli un rotaļu ir tas, ka spēle paredz sacensību, jo tai piemīt noteikumi, taču rotaļa ir brīva pēc savas būtības, tai nav noteikumu, tā rodas spontāni.

Var secināt, ka spēle vērsta uz rezultātu, taču rotaļa – uz procesu. Pirmsskolas vecuma bērniem rotaļa ir ideāls veids, kā mācīties, izzināt pasauli, apgūt jaunu pieredzi, attīstīties.

Sākoties rotaļai, neviens no tās dalībniekiem nevar zināt iznākumu. Galvenā vērtība būs iegūtās prasmes procesa laikā. Tā nav uzspiesta darbība, rotaļa vienmēr ir pozitīva, izbaudāma darbība, kuru svarīgi izbaudīt līdz galam, tātad – noslēgt ar maksimāli pozitīvu iznākumu priekš sevis. (Johnson, Christie, Wardle, 2005, 13).

Interesanti rotaļas būtību izskaidro psihologs V.Sterns: “Rotaļa ir brīva darbība, kas ir pašmērķis jebkurai darbībai. Tā tiek pašapmierināta jebkurā gadījumā, un nav orientēta uz augstākiem mērķiem. Rotaļas mērķis ir vienīgi rotaļas dalībnieka apziņā, un kad tas tiek apmierināts, rotaļa var beigties” (Стерн, 2003, 233).

Rotaļas izpratne bērnam un pieaugušajam ir dažāda. ASV pētnieki atzīst, ka bērni (3 - 6 gadus veci) uztver rotaļu kā darbību, kura ir:

1. Pozitīva, baudāma, spilgtas emocijas veicinoša.
2. Bez ierastiem ierobežojumiem, nav burtiska, ir izfantazēta.
3. Iekšēji motivēta, motivācija rotaļāties rodas pati, procesā.
4. Uz procesu orientēta. Rezultāts nav būtisks.
5. Izvēles brīvība: gan darbību, gan materiālu.

(Johnson, Christie, Wardle, 2005, 7.).

Tādējādi, bērna izpratnē rotaļa ir patīkams, brīvs, dabisks process, kurā it kā nav nekādu uzspiestu noteikumu, bet tajā pat laikā, tā rodas un dabiski kļūst par vadošo bērnu nodarbi, sākot ar agrīno bērnību. Un, vislabākos rezultātus sociālo prasmju attīstībā, rotaļājoties, bērns spēj sasniegt vecumā no 3 līdz 5 gadiem, kad, atbilstoši viņa attīstībai, rodas interese pēc mijiedarbības, vēlme visu izziņāt patstāvīgi, atdarinot, un arī izfantazējot savu darbību, kāds viņš vēlētos būt, izaudzis liels.

Protams, rotaļa pilnveido, veicina vispārēju bērna personības attīstību. Rotaļā, bērns attīstās kopumā, tiek trenēta un veicināta gan izziņa, gan emocijas, gan bērna fiziskās dotības. Šo apliecina arī šādu – Lieģeniece, 1999; Dzintere, Stangaine, 2007; Елькони, 1999, un arī citu autoru pētījumi un atziņas. Pētījumi pierāda, ka rotaļā vienlaicīgi pilnveidojas dažādas bērna attīstības jomas:

- **Kognitīvā/ izziņas joma:**

- bērns izziņa un izprot pasauli;
- spēj attīstīt elastīgu un daudzveidīgu domāšanu;
- rotaļa sniedz iespējas pieredzēt un risināt reālas problēmas.

- **Sociālā joma:**

- attīsta prasmi sadarboties ar vienaudžiem un pieaugušajiem;
- sāk rasties izpratne par kultūru.

- **Emocionālā joma:**

- saprot citu domas;
- pauž situācijai atbilstošas jūtas.

- **Motorā/ kustību joma:**

- aktīvi iesaistās rotaļā – pilnveido lielo muskuļu precīzas kustību prasmes;
- spēj saņemt rokā un precīzi darboties ar sīkiem priekšmetiem – attīsta sīko muskuļu precīzas kustību prasmes (Bennet, Wood, Rogers, 1996, Stangaine, I. 2015, 24. – 61.).

I.Stangaine un D.Dzintere atzīst, ka rotaļām ir vadošā loma bērna pašattīstībā. Darot to, kas bērnam patīk, ir aktuāls, viņš, pirmkārt, attīsta sev nepieciešamās īpašības, prasmes, to, kas tieši viņam ir aktuāls un dzīvei svarīgs. Un, kā tika atzīmēts augstāk, rotaļa attīsta bērna personību kopveselumā, visās aktuālajās attīstības jomās.

Autores izceļ šādas rotaļas funkcijas:

- izglītojošā funkcija. Attīsta bērnu veselumā – vienlaicīgi audzina un māca.

- Bērna dzīves organizācijas forma. Ar rotaļas palīdzību bērns mācās sevi “aizņemt”, nodarbināt.
- Bērna attīstības diagnostikas funkcija. Rotaļā, kā bērnam brīvā, patīkamā un interaktīvā aktivitātē vislabāk redzams bērna kognitīvais un sociāli emocionālais attīstības līmenis, viņa vajadzības, intereses, vērtības.
- Terapijas funkcija. Rotaļa bērnu “ārstē” - iepriecina, nomierina, ierosina, nodarbina. (Dzintere, Stangaine, Rotaļa – bērna dzīvesveids, 2005, 15.-16.).

Kā atzīst I.Stangaine, tieši rotaļā vissekmīgāk var īstenot 21. gadsimta izglītībā izvirzītos četrus svarīgākos nosacījumus izglītības reformu īstenošanai:

- **mācīties zināt** – tas nozīmē, ka rotaļā pilnveidojas ne tikai bērna valoda, matemātiskie priekšstati, sensomotorās prasmes, bet arī pašmotivācija, vēlme mācīties;
- **mācīties darīt** – tas nozīmē nesēdēt bezdarbībā, bet atrast nodarbošanos – atrast vietu, kur rotaļāties, pagatavot neesošās rotaļlietas, pārvarēt dažādas grūtības, sakārtot savu rotaļu vietu;
prasme dzīvot kopā, sadzīvot – tā ir prasme apvienoties kopīgā rotaļā, citu un sevis izpratne rotaļās, spēja iejusties citu un savos pārdzīvojumos, izvairīties vai atrisināt konfliktus;
 - **būt pašam** – to vislabāk bērns izjūt rotaļā, kur izpaužas viņa Es, viņa pašapziņa un pašnovērtējums, viņa kreativitāte (Fulans, 1999, Stangaine, 2015, 24. – 61.).

Rotaļas ir klasificētas dažādos avotos, pēc dažādām pazīmēm, taču pamata klasifikācija ir nemainīga, tā ir sastopama dažādu autoru pētījumos un atziņās. Izvērtējot dažādus literatūras avotus, var secināt, ka pārsvarā rotaļas iedala pēc darbības veida:

- Rotaļas ar noteikumiem.
- Priekšmetrotaļas ar noteikumiem.
- Sporta (kustību) rotaļas.
- Sižeta-lomu rotaļas.
- Rotaļas – eksperimenti.
- Prieka rotaļas.

(Арсентьева, 2009, 57).

Grūti izcelt kādu specifisku, vislabāko, vai vissvarīgāko rotaļu veidu, tieši 3 - 4 gadīgo bērnu sociālo prasmju attīstības veicināšanas kontekstā, pirmsskolā. Turpinot izcelt bērna,

personības kopveseluma attīstības teoriju, kad svarīga ir gan kognitīvā, gan emocionālā, gan sociālā, gan fiziskā attīstība, var secināt, ka bērna dzīvē jābūt visiem rotaļu veidiem. Un, ja augstāk minētā rotaļu klasifikācija sasiņās ar gadsimtiem nemainīgām vērtībām un bērnu vajadzībām, pirmkārt, pēc mijiedarbības, tad pastāv arī tādi rotaļu veidi, jeb fenomēni, kā “mantotās” rotaļas, kuras vecākā bērnu paaudze nodod jaunākajai, un ir noturīga pat vairāku paaudžu kontekstā. Šī īpatnība ir raksturīga tieši mūsdienu bērnu subkulturai.

Kā arī, rotaļas ar “īsām tradīcijām”, kas rodas spontāni, pagalmos, bērniem atrodies ārā, mijiedarbojoties dažāda vecuma bērniem, un papildinot ierastās rotaļas ar jaunām darbībām (Арсентьева, 2009, 57).

Šo rotaļu mūžs ir īss, taču ļoti svarīgs bērnu dzīves pieredzes, skatījuma apmaiņas jomā, citu vienaudžu tradīciju, dzīves uzskatu pieņemšanā.

Pārzinot un izprotot ārkārtīgi svarīgo rotaļas lomu bērna personības attīstībā, pedagogs spēj novērtēt savu audzēkņu spējas, prasmes, un, veicināt labvēlīgu personības attīstību, izmantojot rotaļas kā maksimāli piemērotu instrumentu, mācību formu, pirmsskolas pedagoģiskajā procesā. I.Stangaine savā darbā piemin A.Šponas skolotāja kompetences analīzi, akcentējot jēdzienu „pedagoģiskais takts”. Pedagoģiskais takts – tā ir mēra izjūta skolotāja darbā, īpaši attieksmē pret bērniem. Pedagoģiskais takts pamatojas uz vispārcilvēciskām un konkrētām pedagoģiskām vērtībām. Tas izpaužas :

- prasmē savaldīt sevi saskarsmē un pašizjūtā (apvainojumi, slikts noskaņojums);
- prasmē ātri orientēties situācijā, īpaši konfliktsituācijās atrodot vajadzīgos vārdus;
- prasmē izprast otra viedokli (izrādīt vajadzīgās jūtas – prieku, lepnumu);
- prasmē izvēlēties īsto laiku un vietu sarunām;
- prasmē sarunāties, pārvaldīt valodu, žestus, manieres;
- prasmē kontrolēt un līdzsvarot audzināšanas līdzekļus (Špona, 2006, 188).

I.Stangaine atzīst, ka “Pieaugušais būs labs rotaļu partneris bērniem tikai tad, ja viņš izpratīs un atbalstīs bērnu ieceres, domas un centienus, netieši virzīs viņu sadarbību”. (Stangaine, 2015, 33).

Tātad, pieaugušajam, īpaši pirmsskolas izglītības pedagogam, ir īpaša loma rotaļu procesā, kā bērna sociālo prasmju apguves un attīstības veicinātājam, rotaļu vērotājam un virzītājam. Viņa spēkos ir laicīgi pamanīt, analizēt bērnu attīstību, pamanīt tajā robus, palīdzēt ar rotaļas starpniecību aizpildīt tos, piemēram, izvēloties sižeta-lomu rotaļas veicināt komunikācijas prasmju attīstību.

Pedagoga pozīcija attiecībā uz rotaļām ir sarežģīts, dažādu īpašību veidojums, kas iekļauj “refleksiju kā spēju redzēt reālo situāciju no malas, un pamanīt tajā rotaļas iespējas; infantilizāciju – spēju dibināt uzticamas attiecības ar apkārtējiem; empātiju - spēju izjust citu rotaļas dalībnieku stāvokli; radošumu – spēju rast nestandarta, oriģinālus rotaļas optimizācijas ceļus” (Арсентьева, 2009, 66).

Pedagogs rotaļas procesā ir kā scenārija autors, improvizētājs, aktieris, bērns, režisors, partneris, tiesnesis, vērotājs. Tik daudz dažādu lomu, lai padarītu rotaļu par mācību līdzekli un pieejamu metodi bērna personības attīstībā. Tā ir liela māksla, arī paša pedagoga pieredze, savas dzīves pieredzes aktualizēšana mācību procesa organizēšanā un pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanā un viņu zināšanu, prasmju, spēju labvēlīgā attīstīšanā. Ļoti svarīgi, ir mācēt neiejaukties rotaļas procesā, neuzstādīt un neuzbāzt savu redzējumu par notiekošo. Šeit arī jāatceras, ka rotaļa nav spēle – tai nav sākotnēji izvirzītu noteikumu, un, līdz ar to, uz rezultātu, panākumiem, virzīta iznākuma. Tāpēc rotaļa tik ļoti patīk maziem bērniem, viņa ir sociāli pieejama visiem – tā nešķiro pēc prasmēm, fiziskām spējām, bērns nespēj kļūdīties, izdarīt kaut ko nepareizi, tātad, nevar būt atstumts no sabiedrības, vienaudžu grupas.

Pedagoga kompetencē, vērojot, vadot, organizējot rotaļu un rotaļnodarbību, ir arī atbilstošas vides izveide, kas rosinātu bērnu atklāties, darboties atbilstoši savai dabai, tieksmēm un personības vajadzībām. Pedagogam ir ļoti svarīgi ieplānot pietiekami daudz laika rotaļas norisei, jo, kā tika analizēts augstāk, rotaļa beidzas tad, kad bērns atrod apmierinājumu savām vajadzībām. Līdz ar to, bērnam jāļauj izbaudīt rotaļu atbilstoši viņa spējām un vajadzībām (Stangaine, 2015, 47).

Var secināt, ka ņemot vērā kvalifikācijas darbā aktualizēto pirmsskolas bērnu vecumu - 3-4 gadi, ievērojot šī vecumposma īpatnības, aktuālākās vajadzības, var būtiski veicināt bērna attīstību, par pamata vajadzībām uzskatot vēlmi pēc socializācijas, mijiedarbību ar apkārtējiem, kā arī vēlmi darboties patstāvīgi, izzinot pasauli.

Šajā vecumposmā aktuālākās sociālās prasmes ir:

- sadarbība ar vienaudžiem;
- komunikācija ar vienaudžiem;
- kultūras, sabiedrības izpratne.

Visefektīvāk sociālās prasmes 3 – 4 gadu vecumā tiek apgūtas rotaļās, jo:

- bērnam rotaļa ir dabisks, vēsturiski nosacīts darbības veids;
- rotaļa neparedz sacensību, tai nav noteikti noteikumi;

- rotaļa ir brīva darbība, kur bērns var veidot attiecības, pilnveidot prasmes.

Pirmsskolas izglītības iestāde ir vispiemērotākā vieta šo sociālo prasmju apguvei, kur bērns ikdienā tiek ar vienaudžiem, ir spiests komunicēt, sadarboties, iepazīt citu cilvēku, vienaudžu tradīcijas, vērtības, dažādus priekšstatus par dzīvi. Pirmsskolas izglītības iestādē bērns nemitīgi atrodas rotaļas procesā, tādējādi, izzinot pasauli, mācoties darot, izmēģinot. Pirmsskolas izglītības pedagogam tāpēc ir ļoti svarīga loma rotaļas uzturēšanā, bērnu iedrošināšanā un pozitīvas mācību vides izveidē, lai tieši pirmsskolas pedagoģiskajā procesā rotaļa kļūtu par visefektīvāko instrumentu 3 – 4 gadīga bērna sociālo prasmju apguvē.

2. Empīriskais pētījums par 3 - 4 gadīgu bērnu sociālo prasmju attīstīšanu pedagoģiskajā procesā

2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums

Pētījuma bāze: Mārupes novada X sākumskola, 2.posma vecuma bērni, grupa “Pūcītes”, 10 bērni.

Pētījuma mērķis: izpētīt 3 – 4 gadīgu bērnu sociālo prasmju attīstīšanas iespējas pirmsskolā.

Pētījuma hipotēze: 3 – 4 gadīgu bērnu sociālās prasmes veiksmīgi attīstās, izmantojot pedagoģiskajā procesā dažādas, vecumam atbilstošas rotaļas (kustību rotaļas, lomu rotaļas).

Lai pārbaudītu hipotēzi tika izvēlētas pētījuma metodes – novērošana, anketēšana un pedagoģiskā procesa izmēģinājuma darbība.

Novērošana ir zinātniskā pētniecības metode, kura atšķirās no parastās jeb ikdienišķās novērošanas metodes ar spēcīgu mērķtiecību, konkrētu plānveidību un novēroto faktu kvalitatīvu apstrādi (Jurgena, 2002, 45).

Aptauja var būt gan rakstiska (anketēšana), gan mutiska intervēšana. Aptaujas rezultātā pētnieks var iegūt datus salīdzinājumus un viegli analizējamus datus (Albrehta, 1998, 55).

Pedagoģiskais eksperiments ir speciāli plānota, organizēta konkrētas metodes vai darba paņēmiena pārbaude, lai noskaidrotu tā iedarbīgumu un efektivitāti (Jurgena, 2002, 56).

Pētījuma posmi:

1. posms - bērnu sākotnēja sociālo prasmju izzināšana (anketēšana un novērošana).
2. posms – vecumam un bērnu spējām un prasmēm atbilstošu rotaļu izvēle un apraksts.
3. posms – rotaļnodarbību ar bērniem vadīšana un rezultātu analīze.
4. posms - bērnu atkārtota sociālo prasmju izzināšana (anketēšana un novērošana).

2.2. Pētāmās grupas raksturojums

Pirmsskolas izglītības iestādē, 2.pakāpes posma vecuma grupā “Pūcītes”, tika izpētīti 10 audzēkņi. No tiem - 6 meitenes un 4 zēni. Vidējais bērnu vecums - 4 gadi. Novērošana, datu iegūšana un rotaļnodarbību vadīšana tika veikta posmā no 2020. gada 17.februāra līdz 9. martam (taču, **ņemot vērā valstī izsludināto ārkārtas situāciju, pētījums netika pabeigts**, jo bērni pārstāja apmeklēt PII un salīdzinošā novērošana, kā arī rotaļu vadīšana nebija vairs iespējama).

Pētījuma aprakstā **bērnu vārdi tika izmainīti**. Bērnu prasmes tika vērtētas atbilstoši novērošanas protokolam (sk.1.pielikumu), ņemot vērā sekojošos **kritērijus**:

1. Ar prieku iesaistās rotaļā ar vienaudžiem (novērots bieži, reti, nav novērots).
2. Labprāt dalās ar rotaļlietām (novērots bieži, reti, nav novērots).
3. Sadarbojas pārī, grupā (novērots bieži, reti, nav novērots).
4. Iesaistās interešu izglītībā piedāvātajos pulciņos.
5. Lieto pieklājības vārdus (sasveicināšanās, atvadīšanās, paldies, lūdzu), novērots bieži, reti, nav novērots.
6. Veic patstāvīgi izvēlētu vai piedāvātu darbību (novērots bieži, reti, nav novērots).

(Skola 2030. Pirmsskola. Mācību satura un pieejas maiņa pirmsskolā. 2019.)

Lana. Izteikti aktīva, taču ne īpaši komunikabla meitene. Vēlas draudzēties un sadarboties ar dažiem bērniem, pret citiem var izturēties pat agresīvi. Patīk rotaļāties ar savām, ne grupas rotaļlietām, nedalās ar tām, tāpēc rodas strīdi ar citiem bērniem. Kopīgās rotaļās vēlas iet, taču ātri izstājas, un skatās no malas. Bērns apmeklē deju pulciņu. Valoda un komunikācija ir bez grūtībām, spēj pateikt savu domu, gribu, vēlmi. Runa ir raita un skaidra. Bērns nevēlas un nespēj uzņemties iniciatīvu.

Silvija. Vidēji aktīva, nosvērta, mierīga meitene. Ir draudzīga, komunikabla, taču neuzbāzīga, atsaucīga, pretīmnākoša. Nav kašķīga, nav vērsta uz konfliktu. Interesējas par visu notiekošo: gan par kopīgām rotaļām, gan par rotaļlietām. Prot dalīties ar tām. Vieglāk dara to ar grupas mantām. Bērns apmeklē baseinu un deju pulciņu. Valoda un komunikācija ir bez grūtībām, spēj pateikt savu domu, gribu, vēlmi, taču dažreiz kautrējas. Runa ir skaidra. Spēj uzņemties iniciatīvu, taču biežāk izvairās no tās.

Solvita. Izteikti aktīva, komunikabla, emocionāla. Labprāt iesaistās kopīgās rotaļās, taču biežāk dara to pēc pašas gribas. Vairāk interesē lomu spēles ar grupas biedriem, mazāk – rotaļas ar rotaļlietām. Ne vienmēr spēj dalīties, biežāk cenšas izvairīties no šādām situācijām. Vēlas būt par līderi un iedalīt lomas bērniem. Apmeklē deju pulciņu. Ļoti patīk dziedāt. Valoda un komunikācija ir bez grūtībām, spēj pateikt savu domu, gribu, vēlmi. Spēj uzņemties iniciatīvu, bieži ir iniciatore rotaļām.

Valērijs. Aktīvs, komunikabls bērns, taču dažreiz nedrošs un kautrīgs. Ļoti svarīga uzslava un pieaugušā atbalsts. Sākoties rotaļām parasti sākumā sēž maliņā un vēro bērnus, tikai tad iesaistās. Ar grūtībām pieņem jauno. Patīk rotaļāties ar rotaļlietām un grupas biedriem. Izvēlas biežāk rotaļas vienatnē vai divatā. Prot dalīties ar mantām. Pulciņus neapmeklē. Runa ir neskaidra, neizrunā skaņu “L”. Taču vārdu krājums bagāts. Cenšas izvairīties no iniciatīvas uzņemšanās.

Natālija. Izteikti aktīva, emocionāla, skaļa meitene. Vienmēr vēlas atrasties notikumu centrā, uzmanības centrā. Izteikta līdere. Komunikabla, iesaistās visā notiekošajā. Prot sadarboties ar dažādiem bērniem, uzņemties dažādas lomas. Prot dalīties ar mantām un noteikt noteikumus. Apmeklē baseinu un baleta skolu. Runa ir neskaidra, bērns neizrunā skaņu “R”, kā arī meitene ir no mazākumtautību ģimenes. Tāpēc nereti rodas grūtības izskaidrot savu vēlmi, gribu. Taču meitenes vēlmi pēc sadarbības un komunikācijas tas praktiski neietekmē. Patīk uzņemties iniciatīvu.

Pēteris. Ļoti aktīvs zēns, līderis starp zēniem. Savas līdera pozīcijas apliecina ar agresiju. Brīžiem pārāk aktīvs, var būt arī agresīvs, ja neuzklausā viņa viedokli, neievēro viņa noteiktos likumus. Zēnam ir izredzēto draugu loks, ar kuriem labprāt rotaļājas, un tie bērni, kurus atstumj, var arī aizskart fiziski – pagrūžot. Ļoti komunikabls, vienādi piesaista gan rotaļas ar bērniem, gan ar rotaļlietām. Ar rotaļlietām, īpaši savām, neprot dalīties, var pagrūst vai pat iesist, ja kāds vēlas to pašu rotaļlietu. Pulciņus neapmeklē, taču izteikti interesējas par futbolu. Runā ļoti ātri, haotiski, runā divās valodās. Savu gribu spēj izteikt. Vēlas būt pirmais visā, tāpat labprāt uzņemas iniciatīvu. Ja tas nesanāk, dusmojas un uzvedas ļoti emocionāli nestabili (raud, vai met mantas, sper kāju pret zemi, u.c.).

Marija. Mazaktīva meitene. Ļoti kautrīga, raudulīga, emocionāli nestabila. Nav komunikabla, izvairās no kopīgām rotaļām ar bērniem, lomu spēlēm, ir bailīga un nedroša. Labāk rotaļājas ar savām rotaļlietām. Neapmeklē pulciņus. Runa ir apgrūtināta, ir runas traucējumi, neizrunā vairākas skaņas. Neuzņemas iniciatīvu, izvairās no tās.

Ketrīna. Aktīva, komunikabla meitene. Labprāt komunicē ar vienaudžiem, tik pat labi rotaļājas arī pati, ar savām vai grupas rotaļlietām. Prot dalīties ar rotaļlietām, taču tas

nereti ir atkarīgs no garastāvokļa. Ir emocionāla, var uzvesties skaļi. Pulciņus neapmeklē. Ir ļoti īpatnēja valoda un skaņu izruna. Nāk no mazākumtautību ģimenes, praktiski nerunā latviski. Taču tas vēlmi pēc komunikācijas neietekmē. Spēj uzņemties iniciatīvu, taču viņai tas ne īpaši patīk.

Artis. Aktīvs, komunikabls, draudzīgs zēns. Labprāt piedalās visā grupiņā notiekošajā. Rotaļājas gan ar grupas rotaļlietām, gan ar vienaudžiem, izteikti piesaista lomu spēles. Viņš ir grupas neformālais līderis, kas piesaista bērnus pateicoties savai draudzīgai attieksmei un bagātai iztēlei. Spēj izdomāt dažādus rotaļlietu sižetus un aizraut grupas biedrus. Prot dalīties ar rotaļlietām. Apmeklē tautisko deju pulciņu. Runā raiti, skaidri, spēj izteikt savu domu, gribu, taču var ātri samulst. Spēj uzņemties iniciatīvu, taču viņam tas nepatīk.

Andrejs. Neizteikti aktīvs. Emocionāli nestabils, raudulīgs bērns. Vēlas komunicēt tikai ar dažiem grupas bērniem, pārējos atstumj, tad pats apvainojas, ja ar viņu nevēlas rotaļāties. Grūti pieņem cita viedokli un izvēli. Labprāt rotaļājas ar grupas un savām rotaļlietām, labāk vienatnē. Dalīties ar mantām neprot. Apmeklē karatē pulciņu. Nāk no mazākumtautību ģimenes, ar grūtībām runā latviski. Tas izraisa grūtības komunikācijā un veicina bērna nestabilo emocionālo stāvokli: ja nespēj izteikt savu gribu, domu, sāk raudāt, vēlas paslēpties no citiem, noslēgties sevī. Neprot uzņemties iniciatīvu.

Grupas bērnu individuālo un kopīgo sociālo prasmju attīstības līmeni, var izvērtēt atbilstoši izvirzītajiem novērošanas **kritērijiem**:

1. Ar prieku iesaistās rotaļā ar vienaudžiem (novērots bieži, reti, nav novērots).
2. Labprāt dalās ar rotaļlietām (novērots bieži, reti, nav novērots).
3. Sadarbojas pārī, grupā (novērots bieži, reti, nav novērots).
4. Piedalās interešu izglītībā piedāvātajos pulciņos.
5. Lieto pieklājības vārdus (sasveicināšanās, atvadīšanās, paldies, lūdzu).

(Novērots bieži, reti, nav novērots).

6. Veic patstāvīgi izvēlētu vai piedāvātu darbību (novērots bieži, reti, nav novērots).

(Skola 2030. Pirmsskola. Mācību satura un pieejas maiņa pirmsskolā. 2019.)

Novērošanas kritērijiem ir piemērojami šādi izvērtēšanas **rādītāji**:

- 3 punkti – novērots bieži;
- 2 punkti – novērots dažreiz;
- 1 punkti – novērots reti;
- 0 punkti – nav novērots.

Kopumā grupā tika novēroti un izvērtēti 10 bērni, kopā izvirzīti 6 vērtēšanas kritēriji. Tāpēc maksimālie punkti par katru no kritērijiem, kas vēlāk tiks summēti kopā, lai iegūtu datus par vispārēju bērnu sociālo prasmju attīstības līmeni grupā, būtu 3 x 6, jeb 18 punkti kopsummā, taču minimālais punktu skaits ir 1, kas ir vienāds 1 x 6, t.i. 6 punktiem.

Nemot vērā iegūtos punktus, var secināt, ka individuāli:

- **augsts** sociālo prasmju attīstības līmenis ir vienāds no 11 līdz 18 punktiem;
- **vidējs** sociālo prasmju attīstības līmenis ir vienāds no 7 līdz 10 punktiem;
- **zems** sociālo prasmju attīstības līmenis ir vienāds 0 līdz 6 punktiem.

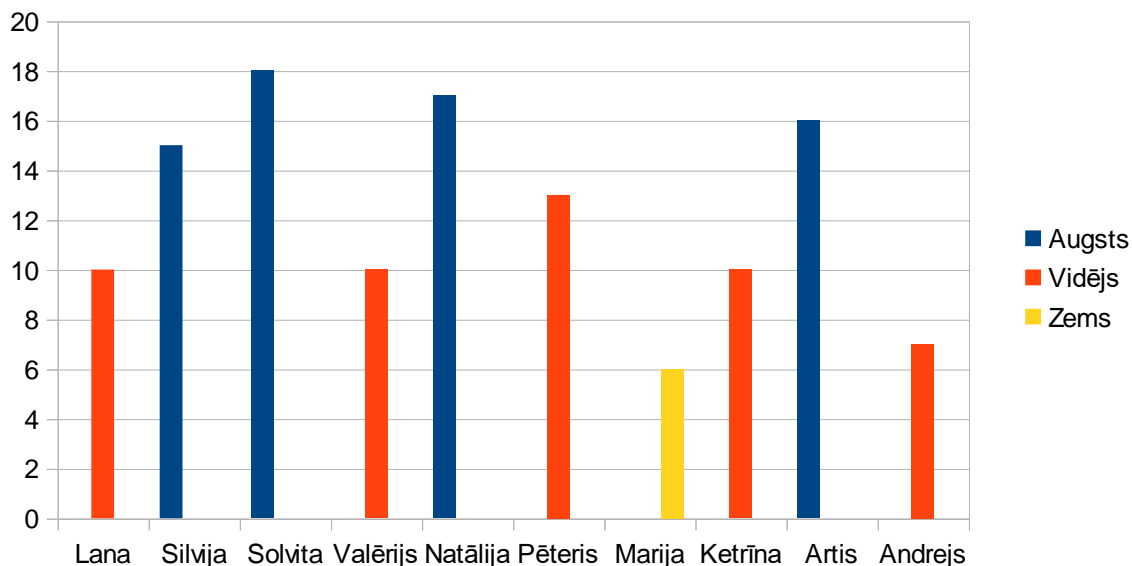
1. *tabula. Grupas "X" bērnu sociālo prasmju attīstības novērošana*

Sociālo prasmju attīstības novērošanas kritēriji

Bērna vārds	Ar prieku iesaistās rotaļā ar vienaudžiem	Labprāt dalās rotallietām	Sadarbojas ar pāri, grupā	Iesaistās interešu izglītībā piedāvātajos pulciņos	Lieto pieklājības vārdus	Veic patstāvīgi izvēlētu vai piedāvātu darbību	Punkti kopā:
Lana	2	2	1	2	2	1	10
Silvija	2	3	2	3	3	2	15
Solvita	3	3	3	3	3	3	18
Valērijs	2	2	2	1	2	1	10
Natālija	3	3	3	3	2	3	17
Pēteris	3	3	1	1	2	3	13
Marija	1	1	1	1	1	1	6
Ketrīna	2	2	2	1	1	2	10
Artis	3	3	3	2	3	2	16
Andrejs	1	1	1	2	1	1	7
Grupas balles kopā:	22	23	19	19	20	19	

Atbilstoši tabulā iegūtajiem datiem par katra bērna sociālo prasmju attīstības līmeni, var secināt, ka 5 bērniem, jeb pusei no 10 novērotajiem grupas "Pūcītes" bērniem, sociālo prasmju līmenis ir augsti attīstīts (punkti no 11 līdz 18): Silvijai - 15 punkti, Solvitai - 18 punkti, Natālijai - 17, Pēterim - 13 punkti un Artim - 16 punkti. Četriem bērniem ir vidējs (punkti no 7 līdz 10): Lanai - 10 punkti, Valērijam - 10 punkti, Ketrīnai - 10 punkti un Andrejam - 7 punkti. Andreja sociālo prasmju attīstības līmenis arī,

praktiski, ir zems. Vienam bērnam sociālo prasmju attīstības līmenis ir izteikti zems (no 0 līdz 6 punktiem): Marija – 6 punkti. (sk. 2.attēlu).

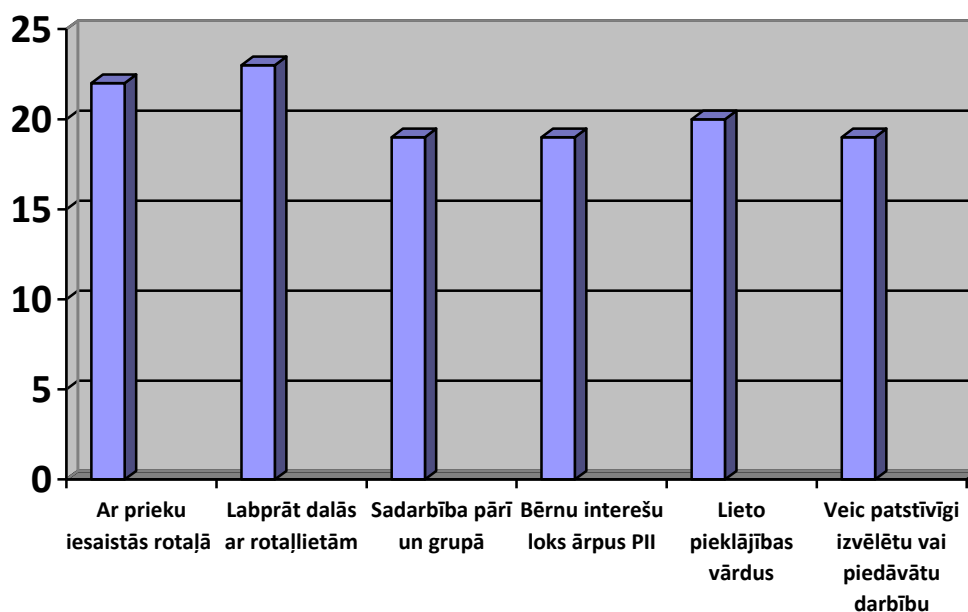

2. attēls. Katra bērna no pētījuma grupas sociālo prasmju attīstības līmenis pētījuma sākumā

Izvērtējot bērnu sociālās prasmes, atbilstoši katram no izvirzītajiem kritērijiem, var mēģināt izvērtēt pētāmās grupas tendenci, ņemot vērā katru kritēriju.

Maksimālais punktu skaits par katru no kritērijiem ir vienāds 3, taču ņemot vērā respondentu skaitu – 10, maksimālais punktu skaits par katru no kritērijiem, katram bērnam ir 30 punkti maksimāli, un 10 punkti minimāli.

Ņemot vērā novērošanas gaitā iegūtos datus, ņemot vērā katru izvirzīto kritēriju, tika novērots pētāmās grupas kopējais sociālo prasmju attīstības līmenis. Rezultāti liecina, ka: kritērijs “Ar prieku iesaistās rotaļā ar vienaudžiem” atbilst augstam līmenim – 22 punkti; kritērijs “Labprāt dalās ar rotaļlietām” atbilst augstam līmenim - 23 punkti; bērnu sadarbības prasmes pārī un grupā atbilst vidējam līmenim – 19 punkti; bērna interešu loks ārpus PII atbilst vidējam līmenim – 19 punkti; bērna valodas līmenis un pieklājības vārdu lietošana atbilst augstam līmenim – 20 punkti; kritērijs “Veic patstāvīgi izvēlētu vai piedāvātu darbību” atbilst vidējam līmenim – 19 punkti (sk. 3.attēlu).

3.attēls. Pētāmās grupas sociālo prasmju attīstības līmenis, atbilstoši katram kritērijam pētījuma sākumā.

Var secināt, ka kopumā grupas bērniem patīk lomu rotaļas. Pārsvarā, bērni labprāt tajās iesaistās: komunicē ar citiem bērniem, piedāvā un izdomā rotaļas paši, nereti bērni, kam patīk uzņemt līdera, rotaļa vadītāja lomu rotaļās, uzvedas tāpat arī veicot ikdienas darbus. Iepriecina tas, ka bērni beidzot sāk dalīties ar mantām, dara to aizvien veiksmīgāk, bez konfliktiem. Taču, joprojām daži bērni ir ar zemu tieši šīs sociālās prasmes attīstības līmeni. Tie nevēlas dalīties, var uzstāt uz sava, izpaužoties agresīvi, vai otrādi, sākt raudāt. Pēc novērojuma var secināt, ka bērni prot sadarboties gan grupā, gan pārī. Taču, šeit tika novērota likumsakarība - bērni biežāk vēlas sadarboties kopumā, grupā, nevis pāros. Jo ne visi bērni grupā labi satiek savā starpā, un ļoti atšķiras. Daudz kas ir atkarīgs arī no bērna “šīs dienas” un brīža noskaņojuma, un, protams, savstarpējām attiecībām. Ikdienā noteikti jāievēro bērnu intereses, sastādot pārus, lai attīstītu prasmi sadarboties, nevis otrādi. Veiksmīgāk grupas “Pūcītes” bērni sadarbojas kopumā, grupā. Tādējādi, viņiem ir vieglāk dalīt lomas, pienākumus, katram darīt savu darbu un nenomākt grupas biedrus. Taču, ņemot vērā arī dažu bērnu rakstura īpašības. Mēdz būt dažādas situācijas. Bērni pāros un grupās vienmēr tiek sadalīti, ņemto vērā bērnu labāko interešu principu: lai katram bērnam tā būtu patīkama pieredze, nevis sods.

Gandrīz visi novērotie bērni ir iesaistīti interešu izglītībā, apmeklē dažādus pulciņus. Pārsvarā, pulciņi ir saistīti ar sportu un dejām. Vairāki bērni apmeklē deju, tautas deju

pulciņus, kā arī baletu. To var pamanīt arī pēc bērnu fiziskās sagatavotības, stājas. Un, protams, pēc sociālo prasmju attīstības līmeņa: šie bērni ļoti ātri spēj atrast sev sadarbības partneri, rotaļu partneri, sadalīt lomas. Viņi brīvāk komunicē, prot sagaidīt savu kārtu, veiksmīgi pielāgojas situācijai. Daži bērni apmeklē arī karatē pulciņus. Interesanti, ka tie ir bērni, kas grupā izceļas ar nedrošu, emocionālu uzvedību, ir raudulīgi un ar grūtībām komunicē ar citiem. Iespējams, šāda interešu izglītība šiem bērniem tiešām ir atbilstoša un pat nepieciešama, jo sporta disciplīna liek uzņemties atbildību, būt stabilākam, iedrošina un rosina pārliecību par savām darbībām. Bērnam, iespējams, var parādīties apziņa, ka viņš var, un viņa sadarbība ar citiem var būt veiksmīga un pozitīva. Protams, tas neattiecas tikai uz karatē vai cita veida cīņu mākslas pulciņiem, bet sporta sekcijām kopumā. Jebkura veida interešu izglītība satuvina bērnus, jo pat mazi, viņi tur ir atbilstoši savām interesēm, tāpēc arī tieksme pēc sadarbības ar šādiem vienaudžiem ir izteiktāka.

Pulciņi, viennozīmīgi, veicina sociālo prasmju attīstību, īpaši tādu, kā: sadarbība pārī un grupā, iesaistīšanos rotaļās un cita veida darbībās, dalīšanos ar rotaļlietām, pieklājības vārdu lietošanu un komunicēšanu kopumā.

Runājot par pieklājības vārdu lietošanu, kopumā grupas līmenis šim kritērijam ir pietiekami augsts. Tas apliecina, ka bērni prot komunicēt savā starpā, sava mērķa panākšanai un ieceres realizēšanai (piemēram, rotaļai). Noteikti, bērni lieto tādas pieklājības vārdus, kā: “Paldies!”, “Lūdzu!”, sasveicinās ar skolotājiem, grupas biedriem, PII darbiniekiem. Noteikti, pateicas ēdnīcā pēc ēdienreizēm. Arī atvadoties, lieto pieklājības vārdus “Uz redzēšanos!”, un līdzīgus. Vārda “Lūdzu!” lietošanai grupā ir īpaša loma. Ņemot vērā, ne īpaši veiksmīgu tādas sociālas prasmes attīstību, kā dalīšanās ar rotaļlietām, grupā regulāri tiek akcentēts vārda “Lūdzu!” brīnumspēks – t.i., ka ar šī pieklājības vārda lietošanu var panākt savu mērķu īstenošanu un veiksmīgu darbību, nekā ar varu, vai ietiepību.

Kopumā, ņemot vērā novērošanas laikā iegūtos datus, var secināt, ka bērnu sociālo prasmju līmenis grupā “Pūcītes”, ir diezgan augsts, tāpēc ir vērts turpināt darbu, kas virzīts uz sociālo prasmju attīstīšanu, īpaši rotaļu formā.

Empīriskā pētījuma gaitā tika **anketēti** arī bērnu vecāki, lai labāk izprastu to vajadzības, intereses, sociālo prasmju līmeni un iesaistīšanos rotaļās, tieši pēc vecāku novērojumiem. Anketas jautājumi tika pakārtoti novērošanas protokola kritērijiem, pēc kuriem tika novēroti bērni grupā. Kā uzrādīja vecāku atbilžu kopsavilkums, viņi ļoti subjektīvi novērtēja savu bērnu sociālo prasmju līmeni. Visi 10 respondenti uz pirmo anketas jautājumu “**Kā bērns mājās pārsvarā pavada brīvo laiku?**” atbildēja, ka bērns

“Rotaļājas ar ģimenes locekļiem”. Uz otro anketas jautājumu “**Kādas rotaļas bērns izvēlas labāk?**”, 7 bērnu vecāki izvēlējās atbildi “Sižeta-lomu rotaļas”, 2 bērnu vecāki - “Sporta (kustību) rotaļas”, 1 vecāks atbildēja - “Rotaļas ar priekšmetiem”. Uz trešo anketas jautājumu “**Vai bērns labprāt, ar prieku piedalās rotaļās?**” visi 10 respondenti atbildēja “Jā”. Arī uz ceturto anketas jautājumu “**Vai bērns prot palūgt palīdzību rotaļas gaitā?**” visi 10 atbildēja “Jā”. Uz piekto anketas jautājumu “**Vai bērns rotaļājoties lieto pieklājības vārdus?**” 7 no bērnu vecākiem izvēlējās atbildi “Jā”, un 3 vecāki - “Ne vienmēr”. Atbildes uz sesto anketas jautājumu “**Vai bērns prot dalīties ar rotaļlietām, mantām un dara to bez grūtībām?**” bija vienādas visiem aptaujātajiem vecākiem - “Jā”. Tāda pat tendence tika novērota arī atbildēs uz septīto jautājumu- “**Vai bērns prot sadarboties rotaļās kopā ar vienaudžiem vai ģimenes locekļiem?**”, visiem respondentiem sniedzot atbildi “Jā”. Uz pēdējo, astoto anketas jautājumu “**Vai bērns pats un aktīvi prot izteikt vēlmi rotaļāties?**” visi aptaujātie atbildēja “Jā”.

Šāda veida tendence liek domāt par subjektīvismu attiecībā pret saviem bērniem, viņu sadarbības spēju un sociālo prasmju attīstības līmeni neobjektīvu vērtēšanu, kas acīmredzami atšķiras no pedagoga novērojumiem, ņemot vērā augstāk minētos datus.

2.3. Praktiskais darbs ar bērniem

Rotaļa “Rotaļlietu veikals”.

Gaita: bērniem ierīko plauktu ar rotaļlietām, kases aparātu, vienojas par naudas vienību, sagatavo kopā ar bērniem naudu. Izrunā, vai bērni bija veikalā, kas tur strādā, kā notiek iepirkšanās, kāda ir kasiera-pārdevēja loma, kāda ir pircēja loma. Sadala lomas, izvēlas 1 kasieri-pārdevēju, pārējie ir pircēji.

Skolotāja darbība:

- rosina bērnus izteikt savas domas un pieredzi – kas ir veikals, ko tur dara, kas tur strādā, un vai bērni ir tur bijuši;
- rosina ierīkot veikala vietu grupā;
- mudina izdomāt, kas būs naudas vietā un palīdz izveidot naudu;
- mudina bērnus sadalīt lomas, palīdz;
- novēro bērnu rotaļas procesu.

Bērnu darbība:

- izsaka savas domas, par to, kas ir veikals;
- domā un piedāvā veikala atrašanās vietu;
- vienojas ar skolotāju par naudas vienību;
- izveido naudu;
- sadarbojas grupā, pāri;
- dalās ar mantām;
- pieņem un ievēro rotaļas noteikumus;
- uzklausa citus;

Šī rotaļa veicina vairākas sociālās prasmes: prasmi sadarboties, uz klausīt un pieņemt cita viedokli, pieņemt savu un cita lomu rotaļā, ievērot rotaļā izvirzītos noteikumus, prasmi sadarboties ar citiem: lielākā un mazākā un grupā. Svarīga ir arī prasme dalīties, kas vairākiem novērotajiem bērniem ir vāji izteikta.

Rotaļa: “Paldies, lūdzu!”.

Gaita: bērni nosēžas aplī, kopā ar skolotāju izvēlas rotaļlietu, kuru tālāk dod katram bērnam pēc kārtas, izsakot pieklājības vārdu “Lūdzu!”, tas, kas saņem rotaļlietu, pateicas, lietojot pieklājības vārdu “Paldies!”, tā nododot rotaļlietu visiem bērniem pēc kārtas.

Skolotāja darbība:

- izrunā ar bērniem grupas kārtības noteikumus, runā un rosina izteikt bērnus savas domas par to, kas ir kārtīgi, kas nē;
- atgādina, kādi ir pieklājības vārdi un aicina padomāt, vai mēs vienmēr tos lietojam;
- rosina izvēlēties rotaļlietu no grupas mantām, kas palīdzēs vadīt rotaļu;
- aicina apsēsties aplī, ievērojot pieklājības vārdus;
- mudina bērnus dalīties ar mantu un lietot vārdus: “Paldies!”, “Lūdzu!”.
- novēro bērnu rotaļas procesu.

Bērnu darbība:

- izsaka savas domas, par kārtības noteikumiem (kāpēc tādus vajag, vai ievēro, utt.);
- atceras un runā pieklājības vārdus, kādus zina;
- izvēlas rotaļlietu priekš rotaļas;
- apsēžas aplī;
- lieto pieklājības vārdus;

- dalās ar mantām;
- pieņem un ievēro rotaļas noteikumus;
- uzklausa citus;

Šī rotaļa ir ļoti iedarbīga īpaši prasmes dalīties, veicināšanai. Šī rotaļa veicina arī citas sociālās prasmes: prasmi sadarboties, uz klausīt un pieņemt cita viedokli, pieņemt savu un cita lomu rotaļā, ievērot rotaļā izvirzītos noteikumus, cienīt citus.

Rotaļa “Pīles un mednieki”.

Gaita: Bērni izvēlas divus medniekus, kuri nostājas katrs sava laukuma malā aiz līnijas. Pārējie bērni nostājas izklaidus laukumā. Vienam medniekam ir bumba. Pēc komandas, mednieki cenšas ar bumbu trāpīt “pīlēm”, bet tās – izvairīties no bumbas. Kura pīle nomedīta, tā iet pie sava mednieka un palīdz medīt pārējās “pīles”. Uzvar tā “pīle”, kura laukumā palikusi pēdējā un tie mednieki, kuru komanda ir lielāka.

Skolotāja darbība:

- izrunā ar bērniem rotaļas noteikumus;
- aicina domāt par citu drošību un labsajūtu: negrūstīties, neaizskart citus, u.c.;
- aicina ievērot rotaļas noteikumus;
- rosina izvēlēties bērniem, kas būs “mednieki”, un kas būs “pīles”;
- novēro bērnu rotaļas procesu.

Bērnu darbība:

- klausās rotaļas noteikumus;
- ievēro rotaļas noteikumus;
- savā starpā cenšas sadalīt lomas;
- ieņem savas vietas;
- sadarbojas.

Šī rotaļa veicina tādas sociālās prasmes, kā: prasmi sadarboties, pieņemt savu un cita lomu rotaļā, ievērot rotaļā izvirzītos noteikumus, ar cieņu izturēties pret citiem.

Rotaļa “Kas būtu, ja...”

Gaita: skolotāja palīdz bērņus apsēties aplī, tad uzrunā, aizdomāties par dažādām dzīves likumsakarībām. Nepabeigto teikumu tēmu izvēlas atbilstoši situācijai grupiņā, un konkrētu prasmju veicināšanai. Atbilstoši kvalifikācijas darba tēmai, bērņiem var tikt piedāvāti sekojoši nepabeigti teikumi: “Kas būtu, ja cilvēki nevarētu sarunāties?”, “Kas

būtu, ja no bērnudārza pazustu visas rotaļlietas?”, u.c. Skolotāja uzdod jautājumu un ļauj bērniem padomāt noteiktu laika brīdi (aptuveni 3 minūtes), tad jautā viņu atbildes un domas. Sākumā jautā tiem, kas grib pateikt pats, rindas kārtībā. Tad, pārējiem. Beigās mēģina veikt kopsavilkumu, kāpēc tad vajadzīga valoda (sadarbībai), un, piemēram, ka arī bez rotaļlietām ir daudz interesantu darbiņu, ko var darīt, lai iemācītos, piemēram, sadarboties pārī.

Skolotāja darbība:

- izrunā ar bērniem rotaļas noteikumus;
- aicina ieņemt vietas aplī;
- uzdod rotaļas tēmu;
- aicina bērnus padomāt un tad jautā atbildes uz uzdoto jautājumu;
- veic kopsavilkumu;
- novēro bērnu rotaļas procesu.

Bērnu darbība:

- klausās noteikumus, ievēro tos;
- apsēžas aplī;
- klausās skolotāja teiktā;
- precizē, uzdod jautājumus, domā, atbild;
- izprot tēmas svarīgumu, veicot savus secinājumus;
- visā rotaļas laikā ievēro kārtību, nosacījumus;
- sadarbojas ar skolotāju un grupas biedriem;
- komunicē, uzklausa cita viedokli.

Šāda veida rotaļa attīsta tādas sociālās prasmes, kā: prasmi sadarboties, uzklausa cita viedokli, ievērot rotaļā izvirzītos noteikumus, ar cieņu izturēties pret citiem, kā arī veicina komunikācijas prasmes.

(Attīstošo spēļu izmantošana pirmsskolas izglītībā. www.visc.gov.lv).

Rotaļa “Labdien, kaimiņ!”

Gaita: dalībnieki izveido apli un sastājas cieši cits citam blakus. Tiek izvēlēts viens vadītājs. Uzsākot rotaļu vadītājs skrien apkārt aplim (pa ārpusi) un kādā brīdī pieskaras vienam no dalībniekiem. Tas, kuram pieskāries vadītājs, ātri atstāj savu vietu un skrien apkārt, bet uz pretējo pusi. Kad abi dalībnieki satiekas viņiem jāapstājas, jāsarokojas un jāsasveicinās, sakot: “Labdien, kaimiņ!” Tikai pēc tam, dalībnieki drīkst turpināt skriet.

Dalībnieku uzdevums ir nokļūt pirmajam līdz brīvajai vietai. Tas spēlētājs, kurš nokavē, skrien apkārt aplim un izvēlas citu dalībnieku ar kuru sacensties.

Skolotāja darbība:

- izrunā ar bērniem rotaļas noteikumus;
- atgādina, kādi pieklājības vārdi ir, un kad un ar ko tos lieto;
- aicina sastāties aplī;
- novēro bērnu rotaļas procesu.

Bērnu darbība:

- klausās un ievēro rotaļas noteikumus;
- nosauc pieklājības vārdus;
- sastājas aplī;
- kopā izvēlas rotaļas vadītāju, kas skries;
- lieto pieklājības vārdus;
- sadarbojas.

Rotaļa “Labdien, kaimiņ! veicina sekojošas sociālās prasmes: sadarbība pārī un grupā, iniciatīvas uzņemšanās, pieklājības vārdu lietošana, noteikumu ievērošana.

(Piecas atraktīvas spēles bērniem. <https://www.mammamunteti.lv>).

Diemžēl, 12.03.2020 valstī tika pieņemts Ministru kabineta rīkojums Nr. 103 “Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu”, tāpēc praktiskais darbs ar bērniem - rotaļu vadīšana nebija iespējams veikt. Tādēļ netika veikta arī atkārtota vērtēšana.

Varētu apsvērt domu, ka pēc rotaļām, novērošanas laikā iegūtie dati nedaudz atšķirtos no sākotnējās novērošanas datiem. Jo bērniem patīk rotaļāties, un rotaļas speciāli tika izvēlētas to sociālo prasmju attīstīšanai, kas šajā bērnu grupā ir visvājāk izteiktas.

Tāpat, visticamāk, bērni rotaļātos ar lielu prieku, jo viņiem tiktu dota brīvība: pašiem piedāvāt un risināt izvirzītos jautājumus un situācijas, izvēlēties un sadalīt lomas, brīvi un radoši izpausties. Savukārt, skolotāja varētu maksimāli novērot bērnu darbību procesā.

Līdz ar to, ar rotaļu palīdzību, bērnu sociālās prasmes, tiktu veicinātas un attīstītas.

Secinājumi

Kvalifikācijas darba teorētiskajā daļā tika izskatītas un analizētas slavenu pedagogu, psihologu un citu zinātnieku teorijas un atziņas par vecumposmu īpatnībām, sociālajām prasmēm un rotaļas nozīmi pirmsskolas vecumā. Tika izvērtētas vecumposma vajadzības mijsakarbā ar bērnu vajadzībām pēc sadarbības, un sociālo prasmju veiksmīgākās attīstīšanas iespējām, kas saistās ar rotaļām.

Būtiskākie secinājumi par 3-4 gadīgu bērnu vecumposma īpatnībām, sociālo prasmju attīstīšanu, un rotaļu kā metodi, šī mērķa īstenošanai:

1. Viena no galvenajām īpatnībām, kas nosaka bērna uzvedību, ir patstāvība, kā arī ziņkārība, vecāku, apkārtējo cilvēku, uzvedības atdarināšana.
2. 3 – 4 gadīgiem bērniem ir raksturīga darbības izvēle, atbilstoši etaloniem, t.i. paraugiem, kas parasti nozīmē bērna ģimeni.
3. Minētajā vecumposmā parādās vēlme sadarboties ar vienaudžiem, interese par rotaļām, kā dzīves skolu, kur var veiksmīgi attīstīt sociālās prasmes.
4. Sociālās prasmes aptver ļoti plašu bērnam nepieciešamo prasmju jomu, taču būtiskākās pirmsskolas vecuma bērniem varētu uzskatīt šādas sociālās prasmes, kā: prasme sadarboties, prasme dalīties, prasme uz klausīt citu, prasme darboties grupā, prasme ievērot noteikumus.
5. Visefektīvāk sociālās prasmes 3 – 4 gadu vecumā tiek apgūtas rotaļās. Bērnam rotaļa ir dabisks, vēsturiski nosacīts darbības veids, kā bērns var veidot attiecības, apgūt, pilnveidot un attīstīt sociālās prasmes.
6. Pirmsskolas izglītības iestāde ir vispiemērotākā vieta sociālo prasmju apguvei. Pirmsskolas izglītības iestādē bērns nemitīgi atrodas rotaļas procesā, tādējādi, izzinot pasauli, mācoties darot, izmēģinot.
7. Pirmsskolas izglītības pedagogam tāpēc ir ļoti svarīga loma rotaļas uzturēšanā, bērnu iedrošināšanā un pozitīvas mācību vides izveidē, lai tieši pirmsskolas pedagoģiskajā procesā rotaļa kļūtu par visefektīvāko instrumentu 3 – 4 gadīga bērna sociālo prasmju apgūvē.

Kvalifikācijas darba empīriskajā daļā tika veikta bērnu novērošana, atlasītas un izvēlētas rotaļas, kas, pēc darba autores domām, vislabāk atbilst pētāmās grupas vajadzībām un vislabāk sekmēs sociālo prasmju attīstību. Empīriskajā daļā tika izvēlētas šādas pētījuma

metodes: novērošana, anketēšana un pedagoģiskā procesa izmēģinājuma darbība.

Empīriskajā pētījumā tika izpētīti 10 PII audzēkņi. No tiem - 6 meitenes un 4 zēni. Vidējais bērnu vecums - 4 gadi. Veicot empīrisko pētījumu, novērojot bērnus, tika veikti secinājumi:

1. Vislabāk 3-4 gadīgiem bērniem patīk kustību un lomu rotaļas.
2. Bērnu sociālās prasmes vislabāk attīstās rotaļās.
2. Piedāvājot bērnam atbilstošas rotaļas, var veiksmīgi attīstīt sociālās prasmes.
3. Pedagogam ir svarīga loma atbilstošu rotaļu atlasē, rotaļu vadīšanā, bērnu novērošanā un attīstības veicināšanā.

Diemžēl, 12.03.2020 valstī tika pieņemts Ministru kabineta rīkojums Nr. 103 "Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu", tāpēc praktisko darbu ar bērniem - rotaļu vadīšana nebija iespējams veikt, kā arī atkārtotu novērošanu.

Kvalifikācijas darba pētījuma **mērķis**: izpētīt 3 – 4 gadīgu bērnu sociālo prasmju attīstīšanas iespējas pirmsskolā tika sasniegts.

Kvalifikācijas darba beigās tika apstiprināta pētījuma hipotēze.

Pētot kvalifikācijas darba izvirzīto tematu, radās aktuāls mūsdienās jautājums: vai mūsdienu tehnoloģijas, mobilās un citas viedierīces neaizvieto bērnu rotaļas un nenomāks vai citādi neietekmēs sociālo prasmju attīstību pirmsskolas vecuma bērniem?

Ieteikumi

1. Sekot līdzī bērna vajadzībām, atbilstoši vecumposmam, ņemot vērā vecumposma īpatnības;
2. Regulāri novērot bērnus, veikt vērojumus, pierakstot tos;
3. Atbilstoši novērojumiem, meklēt un atlasīt rotaļas, kas veicinātu nepieciešamās, vājāk izteiktās sociālās prasmes;
4. Savā pedagoģiskajā darbībā pēc iespējas vairāk izmantot rotaļu, lomu rotaļu kā mācību metodi.
5. Organizējot rotaļu, runāt ar bērniem, ņemt vērā viņu vēlmes, vajadzības un arī tās sociālās prasmes, kuras būtu nepieciešams attīstīt;
6. Rotaļā neuzstāt uz vienpusīgas rotaļu vadīšanas un nevadīt rotaļu, bet palīdzēt bērniem pašiem sadalīt lomas, organizēt un vadīt rotaļu.

Izmantotās literatūras un avotu saraksts

1. Albrehta Dz. *Pētīšanas metodes pedagogijā*. Rīga, 1998, 104.
2. Andersone R. *Pusaudžu sociālo prasmju veidošanās*. Rīga: "Raka", 2004., 83.
3. Attīstošo spēļu izmantošana pirmsskolas izglītībā. *Atbalsta materiāls bērnu vecākiem un skolotājiem*. Elektroniskais izdevums. 2011.gads. Pieejams: https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/att_speles_izmant.pdf
4. Dzintere D., Stangaine I. *Rotaļa – bērna dzīvesveids*. Rīga: "Raka". 2005, 181.
5. Erikson, E.Y. *Identity, Youth and Crisis*. New York: W.W. Norton and Co., 1968, 1998.
6. Helminga H. *Montesori pedagogija*. Rīga: "Jumava", 2006., 154.
7. Johnson J.E., Christie J.F., Wardle F. *Play, development and early Education*. USA. 2005, 428.
8. Jurgena, I. (2002). *Vispārīgā pedagogija*. Rīga: Izglītības soļi, 144.
9. Karlgrēns F. *Valdorfa pedagogija*. Rīga: "Jumava". 2008., 191.
10. *Maslova vajadzību hierarhija*. Wikidēpia. Publikācija: 2019. gada 14. janvāris. Pieejams: https://lv.wikipedia.org/wiki/Maslova_vajadz%C4%ABbu_hierarhija
11. Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, Rīga: "Zvaigzne ABC", 2000., 248.
12. Piažē Ž. *Bērna intelektuālā attīstība*, Rīga: "Pētergailis. 2002, 318.
13. Piecas atraktīvas spēles bērniem. Pēc avota: "Visādas spēles", Apgāds Zvaigzne ABC. 2015. gads. Pieejams: https://www.mammamuntetiem.lv/articles/30698/piecas-atraktivas-speles-berniem-izmegini-jau-tagad/?accept_cookies=1
14. Pirmsskolas izglītības asociācijas 11. konference. *Mācāmie rotaļājoties*. Rīga. 2008., 95.
Skola 2030. Pirmsskola. 2019. Caurviju prasmes. Pieejams: <https://www.skola2030.lv/lv/macibu-saturs/merki-skolenam/caurviju-prasmes>
15. Skola 2030. Pirmsskola. *Mācību satura un pieejas maiņa pirmsskolā*. 2019. Pieejams: <https://www.skola2030.lv/lv/skolotajiem/izglitibas-pakapes/pirmsskola>
16. Stangaine, I. *Bērna dzīvesdarbība rotaļā. Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā*. Rīga: RaKa, 2015, 227.
17. Stangaine, I. *Communication Trough Play – Developer of Preschooler's Dialogue*

Speech. SABIEDRĪBA, INTEGRĀCIJA, IZGLĪTĪBA. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola izglītības un dizaina fakultāte, 2013., 390. – 400..

18. Арсентьева В.П. *Игра — ведущий вид деятельности в дошкольном возрасте*. Москва: «Форум». 2009, 144.

19. Козлов Н.И. *Теория развития личности Эрика Эриксона*. Энциклопедия практической психологии. Pieejams:

<https://www.psychologos.ru/articles/view/teoriya-razvitiya-lichnosti-erika-eriksona>

20. Лефрансуа Г. *Психология для учителя. 11-е международное издание*. Москва: «Олма-Пресс». 2003, 408.

21. Масионис, Дж. *Социология. 9-е издание*. СПб: «Питер». 2004, 752.

22. Маслоу А.Г. *Дальние пределы человеческой психики*. СПб: «Евразия», 1997, 430.

23. Пиаже, Ж. *Психология интеллекта*. СПб.: «Питер», 2004, 192.

24. Реана А.А., *Психология человека от рождения до смерти*. Москва: «АСТ», 2001, 651.

25. Сорокина М.Г. *Система М.Монтессори: Теория и практика: учеб. Пособие для студ. Высш. Учеб. Заведений. - 4-е изд. , стер*. Москва: «Академия». 2007, 384.

26. Стерн В. *Психология раннего детства*. Минск: «Харвест». 2003, 399.

27. Эльконин Д.Б. *Детская психология: учеб. Пособие для студ. Высш. Учеб. Завдений*. Москва, «Академия», 2008, 384.

28. Эльконин Д.Б. *Избранные психологические труды*. Москва: «Педагогика», 1989, 560.

Pielikumi

1. PIELIKUMS . Novērošanas protokols

Novērošanas kritēriji:

1. Ar prieku iesaistās rotaļā ar vienaudžiem (novērots bieži, reti, nav novērots).
2. Labprāt dalās ar rotaļlietām (novērots bieži, reti, nav novērots).
3. Sadarbojas pāri, grupā (novērots bieži, reti, nav novērots).
4. Bērna interešu loks ārpus PII (interesu izglītība).
5. Lieto pieklājības vārdus (sasveicināšanās, atvadīšanās, paldies, lūdzu). (Novērots bieži, reti, nav novērots).
6. Veic patstāvīgi izvēlētu vai piedāvātu darbību (novērots bieži, reti, nav novērots).
(Skola 2030. Pirmsskola. Mācību satura un pieejas maiņa pirmsskolā. 2019.)

Bērna vārds:

Novērošanas rezultāts (atbilstība kritērijiem):

Novērošanas datums:

3. PIELIKUMS.

Anketa 3 – 4 gadīgo bērnu vecākiem par bērna sociālajām prasmēm

Anketa

Lūgums, atbildēt uz jautājumiem, un apvilkt atbilstošo variantu!

1. Kā bērns mājās pārsvarā pavada brīvo laiku?

Rotaļājas ar rotaļlietām

Rotaļājas ar ģimenes locekļiem

Zīmē, veido, konstruē.

2. Kādas rotaļas bērns izvēlas labāk?

Rotaļas ar priekšmetiem

Sporta (kustību) rotaļas

Sižeta-lomu rotaļas

Rotaļas – eksperimenti

3. Vai bērns labprāt, ar prieku piedalās rotaļās?

Jā

Nē

Ne vienmēr

4. Vai bērns prot palūgt palīdzību rotaļas gaitā?

Jā

Nē

Ne vienmēr

5. Vai bērns rotaļājoties lieto pieklājības vārdus?

Jā

Nē

Ne vienmēr

6. Vai bērns prot dalīties ar rotaļlietām, mantām un dara to bez grūtībām?

Jā

Nē

Ne vienmēr

7. Vai bērns prot sadarboties rotaļās kopā ar vienaudžiem vai ģimenes locekļiem?

Jā

Nē

Ne vienmēr

8. Vai bērns pats un aktīvi prot izteikt vēlmi rotaļāties?

Jā

Nē

Ne vienmēr

Paldies!

3. PIELIKUMS. Rotaļas “Rotaļlietu veikals” apraksts

Rotaļa “Rotaļlietu veikals”.

Gaita: bērniem ierīko plauktu ar rotaļlietām, kases aparātu, vienojas par naudas vienību, sagatavo kopā ar bērniem naudu. Izrunā, vai bērni bija veikalā, kas tur strādā, kā notiek iepirkšanās, kāda ir kasiera-pārdevēja loma, kāda ir pircēja loma. Sadala lomas, izvēlas 1 kasieri-pārdevēju, pārējie ir pircēji.

Mērķis: veicināt sociālās prasmes.

Uzdevumi: veidot priekšstatu par pārdevēja, pircēja lomu, palīdzēt bērniem izprast savas lomas, palīdzēt orientēties izveidotajā veikalā, ievērot rindu, saskaitīt naudu, lietot pieklājības vārdus, mācīties sagaidīt savu kārtu, izturēties laipni, veicināt komunikāciju, veicināt sadarbību starp bērniem.

4. PIELIKUMS. Rotaļas “Paldies, lūdzu!” apraksts

Rotaļa: “Paldies, lūdzu!”.

Gaita: bērni nosēžas aplī, kopā ar skolotāju izvēlas rotaļlietu, kuru tālāk dod katram bērnam pēc kārtas, izsakot pieklājības vārdu “Lūdzu!”, tas, kas saņem rotaļlietu, pateicas, lietojot pieklājības vārdu “Paldies!”, tā nododot rotaļlietu visiem bērniem pēc kārtas.

Mērķis: veicināt sociālās prasmes.

Uzdevumi: veicināt pieklājības vārdu lietošanu ikdienā, veicināt sadarbību, veicināt komunikāciju, mācīties sagaidīt savu kārtu, izturēties laipni, ievērot noteikto kārtību – sēdēt aplī, nodot akurāti rotaļlietu.

5. PIELIKUMS. Rotaļas “Pīles un mednieki” apraksts

Rotaļa “Pīles un mednieki”.

Gaita: Bērni izvēlas divus medniekus, kuri nostājas katrs sava laukuma malā aiz līnijas. Pārējie bērni nostājas izklaidus laukumā. Vienam medniekam ir bumba. Pēc komandas, mednieki cenšas ar bumbu trāpīt “pīlēm”, bet tās – izvairīties no bumbas. Kura pīle nomedīta, tā iet pie sava mednieka un palīdz medīt pārējās “pīles”. Uzvar tā “pīle”, kura laukumā palikusi pēdējā un tie mednieki, kuru komanda ir lielāka.

Mērķis: veicināt sociālās prasmes, pilnveidot kustības.

Uzdevumi: veicināt sadarbību, veicināt komunikāciju, veikt patstāvīgi izvēlētu darbību, paplašināt interešu loku, veicināt pozitīvu attieksmi pret rotaļām.

6. PIELIKUMS. Rotaļas “Kas būtu, ja...” apraksts

Rotaļa “Kas būtu, ja...”

Gaita: skolotāja palūdz bērnus apsēsties aplī, tad uzrunā, aizdomāties par dažādām dzīves likumsakarībām. Nepabeigto teikumu tēmu izvēlas atbilstoši situācijai grupiņā, un konkrētu prasmju veicināšanai. Atbilstoši kvalifikācijas darba tēmai, bērniem var tikt piedāvāti sekojoši nepabeigti teikumi: “Kas būtu, ja cilvēki nevarētu sarunāties?”, “Kas būtu, ja no bērnudārza pazustu visas rotaļlietas?”, u.c. Skolotāja uzdod jautājumu un ļauj bērniem padomāt noteiktu laika brīdi (aptuveni 3 minūtes), tad jautā viņu atbildes un domas. Sākumā jautā tiem, kas grib pateikt pats, rindas kārtībā. Tad, pārējiem. Beigās mēģina veikt kopsavilkumu, kāpēc tad vajadzīga valoda (sadarbībai), un, piemēram, ka arī bez rotaļlietām ir daudz interesantu darbiņu, ko var darīt, lai iemācītos, piemēram, sadarboties pāri.

Mērķis: veicināt sociālās prasmes.

Uzdevumi: veicināt sadarbību, veicināt komunikāciju, mācīties sagaidīt savu kārtu, izturēties laipni, ievērot noteikto kārtību – sēdēt aplī, runāt pēc kartas, nepārtraukt cita runu.

7. PIELIKUMS. Rotaļas “Labdien, kaimiņ!” apraksts

Rotaļa “Labdien, kaimiņ!”

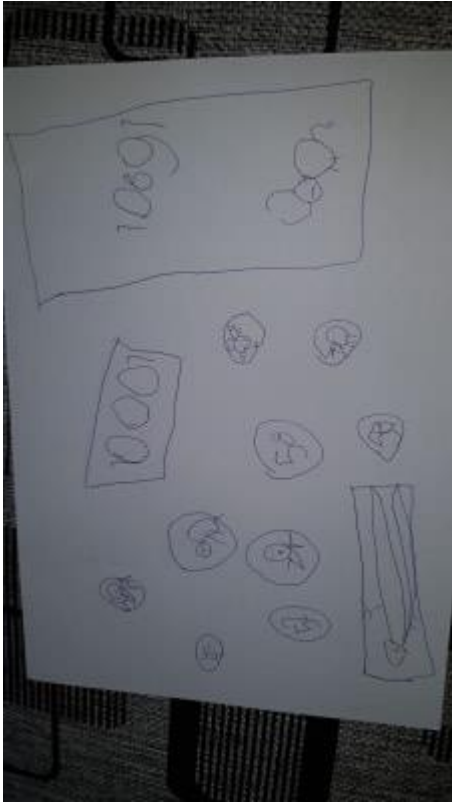
Gaita: dalībnieki izveido apli un sastājas cieši cits citam blakus. Tiek izvēlēts viens vadītājs. Uzsākot rotaļu vadītājs skrien apkārt aplim (pa ārpusi) un kādā brīdī pieskaras vienam no dalībniekiem. Tas, kuram pieskāries vadītājs, ātri atstāj savu vietu un skrien apkārt, bet uz pretējo pusi. Kad abi dalībnieki satiekas viņiem jāapstājas, jāsarokojas un jāsasveicinās, sakot: “Labdien, kaimiņ!” Tikai pēc tam, dalībnieki drīkst turpināt skriet. Dalībnieku uzdevums ir nokļūt pirmajam līdz brīvajai vietai. Tas spēlētājs, kurš nokavē, skrien apkārt aplim un izvēlas citu dalībnieku ar kuru sacensties.

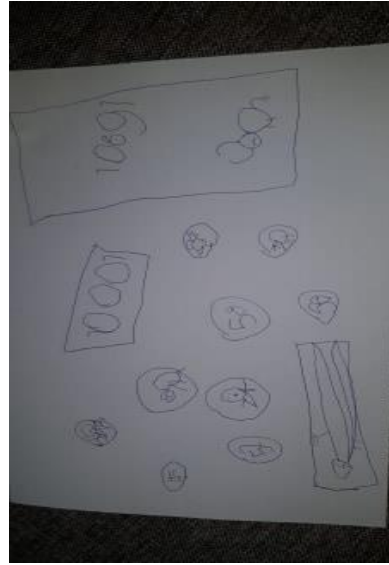
Mērķis: veicināt sociālās prasmes.

Uzdevumi: veicināt sadarbību, pieklājības vārdu lietošanu, noteikumu ievērošanu, veicināt iniciatīvas uzņemšanos, mācīties sagaidīt savu kārtu.

8. PIELIKUMS. Bērnu uzzīmētā un izveidotā nauda

9. PIELIKUMS. Grupas bērnu bilde

GALVOJUMS

Es, Kristina Seļivanova

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā.
Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors

Kristina Seļivanova

(vārds, uzvārds)

(paraksts)

Datums: 18.05.2020

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs / Maģistra darbs izstrādāts
(atbilstošo pasvītrot)

LU PPMF
(fakultāte)

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors _____

(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs

Docente, Dr. paed. Inga Stangaine

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Kvalifikācijas darbs / Bakalaura darbs / Diplomdarbs / Maģistra darbs aizstāvēts
Pārbaudījuma komisijas 20__ .gada _____ sēdē, protokola Nr. _____

vērtējums

(vērtējums)

(vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma
komisijas priekšsēdētājs _____

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

(paraksts)